

Universitetet
i Stavanger

Masteroppgave i Endringsledelse

Januar 2016

På hvilken måte kan miljøsertifiseringen Aquaculture Stewardship Council bidra til en bærekraftig oppdrettsnæring?

Av Lisbeth Kringstad

**MASTERGRADSSTUDIUM I
ENDRINGSLEDELSE**

MASTEROPPGAVE

SEMESTER: Høsten 2015

FORFATTER: Lisbeth Kringstad

VEILEDER: Oluf Langhelle

TITTEL PÅ MASTEROPPGAVE: Miljøsertifisering i oppdrettsnæringen

EMNEORD/STIKKORD: Bærekraftig utvikling, samfunnsansvar, Aquaculture
Stewardship Council, sertifisering, Global Salmon Initiative

SIDETALL: 75

TRONDHEIM: 10.01.16

FORORD

Denne oppgaven symboliserer på mange måter slutten på en lang reise. Jeg ble tatt opp til Masterstudiet i Endringsledelse høsten 2013 og fattet fort interesse for samfunnsansvar og bærekraftig utvikling. Min samboer, Kim Andreas Lyng, var den som introduserte meg for oppdrettsnæringen, og hans engasjement smittet fort over på meg. I tillegg til å ha vært en uvurderlig støtte i hverdagen, har han som ansatt i oppdrettsnæringen også vært en kunnskapsrik sparringspartner gjennom hele prosessen, og for det er jeg evig takknemlig.

Jeg ønsker også å takke aktører i næringen som valgte å stille sin tid til disposisjon for mine spørsmål. I den anledning ønsker jeg å takke Solveig van Nes i Bellona for at jeg ble tatt så godt imot i Oslo, samt Anne Hilde Midttveit i Lerøy Seafood Group ASA, Kristin Vibeke Hurum i Cermaq Norway AS og Asbjørn Stensvold i Norway Royal Salmon ASA for informative og interessante samtaler. Problemstillingen hadde ikke vært mulig å besvare uten deres innspill og engasjement.

I tillegg ønsker jeg å takke min veileder ved Universitetet i Stavanger, Oluf Langhelle, og eksterne veileder, Liv Elin Sandnes. Diskusjonene vi har hatt og tilbakemeldinger jeg har fått har gitt meg mange verdifulle innspill underveis i prosessen. Til slutt ønsker jeg å takke min mor, Ingunn Kringstad, som har stått ved min side gjennom hele utdanningsløpet. Hennes tilstedeværelse, tålmodighet og støtte har vært avgjørende for at jeg har kommet dit jeg er i dag.

Å studere bruken av miljøsertifisering i oppdrettsnæringen har vært en spennende prosess. Jeg gleder meg til å følge utviklingen videre, og er sikker på at temaet kommer til å fortsette å engasjere også lenge etter min tid som student.

SAMMENDRAG

Oppdrettsnæringen har de siste tiårene opplevd en solid utvikling, og fremstår i dag som en viktig næring i Norge. Bærekraftbegrepet har fått en sentral rolle i næringslivet, og i likhet med andre næringen opplever også oppdrettsnæringen utfordringer knyttet til å imøtekomme dette. Miljøsertifiseringen Aquaculture Stewardship Council (ASC) ble etablert for å bidra til en bærekraftig oppdrettsnæring, og selskapene i studien har alle valgt å ASC sertifisere sine anlegg. Denne studien har til hensikt å si noe om på hvilke måte ASC kan bidra til en bærekraftig oppdrettsnæring, og for å gjøre dette vil ISO26000 legges til grunn for å forstå begrepene samfunnsansvar og bærekraftig utvikling. Studien er gjennomført ved hjelp av kvalitativ metode, med empiri i form av bærekraftsrapporter og intervjudata. Funnene i studien tyder på at bærekraftbegrepet oppleves som vanskelig å operasjonalisere, men til tross for dette er det bred enighet om hvilke bærekraftutfordringer næringen står ovenfor. I tillegg har alle informantene en tredelt forståelse av begrepet, noe som betyr at virksomhetene må ta hensyn til både mennesker, miljø og økonomi for å være bærekraftige. Når ISO26000 legges til grunn for å forstå bærekraft viser det seg at kjerneområdene i standarden stemmer godt overens med prinsippene i ASC standarden. Dette tyder på at ASC standarden kan være et godt verktøy for å jobbe med bærekraft. Et oppdrettsselskap kan ikke betegnes som bærekraftig i kraft av at det har ASC sertifisert sine anlegg, men konklusjonen i denne studien er likevel at ASC kan bidra på flere av de områdene som inngår i bærekraftbegrepet.

INNHALDSFORTEGNELSE

Forord	2
Sammendrag	3
1.0 INNLEDNING	6
1.1 Bakgrunn	8
1.2 Studiets formål	9
1.3 Problemstilling og forskningsspørsmål	9
1.4 Avgrensing	11
1.5 Oppbygning av oppgaven	11
2.0 OPPDRETTSNÆRINGEN	12
2.1 Myndighetenes krav	14
2.2 Initiativ for samfunnsansvar	15
2.2.1 The International Organization for Standardization	16
2.2.1.1 ISO 26000	16
2.2.2 Aquaculture Stewardship Council	17
2.2.3 Global Salmon Initiative	19
2.3 Bedriftene	19
2.3.1 Lerøy Seafood Group ASA	20
2.3.2 Cermaq Norway AS	20
2.3.3 Norway Royal Salmon ASA	21
3.0 TEORI	22
3.1 Bærekraftig utvikling	22
3.2 Den tredelte bunnlinjen	23
3.3 Samfunnsansvar	25
3.4 Virksomhetsperspektiver på samfunnsansvar	26
3.5 Trender og translasjoner	28
4.0 METODE OG DESIGN	31
4.1 Forskningsstrategi	31
4.2 Kvalitativ undersøkelsesmetode	32
4.3 Utvalg	33
4.4 Teori og analyse	34
4.5 Empiri	35

4.6 Innsamling av data	36
4.6.1 Henvendelser	36
4.6.2 Forberedelser	36
4.6.3 Intervjuguide og gjennomføring	37
4.6.4 Avslutning	37
4.7 Styrker og svakheter ved valg av design	38
5.0 ANALYSE	41
5.1 Forskningsspørsmål 1 - Et altomfattende begrep med tre bærebjelker	42
5.2 Forskningsspørsmål 2 - En næring med utfordringer	50
5.3 Forskningsspørsmål 3 - Fra omdømme til forbedringsprosesser	60
5.4 Forskningsspørsmål 4 - En operasjonalisering av bærekraftbegrepet	66
5.5 ASC - En standard som fokuserer på de riktige tingene	71
6.0 AVSLUTNING	78
7.0 LITTERATURLISTE	79

1.0 INNLEDNING

Fokuset på bærekraftig utvikling er utbredt i dagens næringsliv, enten vi snakker om klesindustrien, oljenæringen, transportindustrien eller oppdrettsnæringen. Klesindustrien bidrar til forbrukersamfunnet, oljenæringen baserer seg på fossil ikke-fornybar energi, transportindustrien benytter oljenæringens produkter i stor skala og oppdrettsnæringen påvirker miljøet gjennom blant annet legemiddelbruk og bunnforhold.

Verden opplever en rekke utfordringer knyttet til både naturen vi lever i og de sosiale relasjonene vi inngår i, og mange av utfordringene som trekkes fram er relatert til miljøet og hvordan dagens organisasjoner påvirker dette. Sur nedbør, global oppvarming og stort forbruk av naturressurser er eksempler på slike utfordringer. Vitenskapelige funn peker på at verden har et forbruk av ressurser som ikke er bærekraftig, og næringslivet har blitt klandret for å bidra til flere av de utfordringene vi nå står ovenfor (Blowfield, M. & Murray, A., 2011).

Likevel velger en rekke sektorer å bruke ordet bærekraftig når de beskriver egen virksomhet. Norway Royal Salmon skriver på sine nettsider at ”selskapet er en ledende leverandør av bærekraftig laks” (NRS, udatert¹). Men hva er bærekraftig laks, og vet vi egentlig hva bærekraftbegrepet betyr?

Den norske naturen er spesielt godt egnet til oppdrett av laks, og har de siste tiårene opplevd en solid utvikling (Nærings- og fiskeridepartementet, 2015). Næringen bidrar dermed positivt til samfunnet i form av arbeidsplasser, økonomi og varetilbud. Markedets etterspørsel er større en produksjonen, og potensialet for ytterligere vekst er stort (Nærings- og fiskeridepartementet, 2015). Til tross for dette står næringen ovenfor en rekke utfordringer knyttet til lus, legemiddelbruk, rømming, energiforbruk og bunnforhold. Mange av de store oppdrettsselskapene tjener gode penger på sin suksess, men ettersom de også kan knyttes til en rekke miljøutfordringer må de også stilles krav til. Kravene er knyttet til alt fra fiskevelferd, matvaresikkerhet, sikkerhet for omgivelsene, førkvalitet og sosial ansvarlighet. De gjelder ikke bare for oppdrettsselskapene, men også for foredlingsindustri, salgsledd og distributører tilknyttet næringen. De har et samfunnsansvar.

¹ <http://norwayroyalsalmon.com/no/Fra-smolt-til-sushi>

Oppdrettsnæringen har blitt utsatt for kritikk fra ulike hold, hvor for eksempel Dyrevernalliansen (2014) skriver at ”fiskeoppdrett drives svært intensivt, med lite hensyn til enkeltindividene. Vanskapede, parasittbefengte, syke og stressede fisker er vanlig i norsk fiskeoppdrett”. De kritiserer myndighetene for å gi vage bestemmelser om drift av oppdrettsanlegg, og mener dette fører til at fisken blir behandlet i henhold til hva som er praktisk og lønnsomt heller enn hva som fremmer dens velferd. Videre skriver de at forbrukerne ønsker bedre velferd hos fisken, og at forbrukere i en simulert butikksituasjon er villige til å betale 15 kroner mer per kg for økologisk fisk (Dyrevernalliansen, 2014).

Forbrukerne oppfordrer til en mer ansvarlig næring, og i 2005 fant Economist Intelligence Unit at kun 35% av de spurte lederne anså samfunnsansvar som en prioritet, mens man tre år senere kunne se at 56% anså samfunnsansvar som et tema av høy prioritet. Nå mente også 95% av lederne at det å ta samfunnsansvar gir verdi for pengene, og The Economist kunne med dette fastslå at det var gått opp for næringslivet at store selskapet ikke lenger kunne ignorere temaet (Blowfield & Murray, 2011).

Som et resultat av kravene som stilles fra omgivelsene har det blitt utarbeidet en rekke standarder som skal hjelpe virksomheter med å imøtekomme disse kravene. ISO 26000 er en internasjonal veiledning for samfunnsansvar som sier noe om hvordan virksomheter generelt kan jobbe med samfunnsansvar. Det er ikke mulig å sertifisere seg innen denne standarden, mens andre standarder også åpner for sertifisering av en tredjepart.

Standardene og sertifiseringene som tilbys innebærer gjerne høyere krav til bedriftene enn de forpliktelsene de har gjennom lover og regler, og den oppdrettsspesifikke miljøstandard Aquaculture Stewardship Council (ASC) er et eksempel på en slik sertifisering. ASC er en global standard som har til hensikt å bidra til en mer bærekraftig og sosialt ansvarlig oppdrettsnæring. Mange aktører i næringslivet opplever denne typen sertifiseringer som tid- og ressurskrevende, men til tross for dette velger stadig flere selskaper å sertifisere seg etter ikke bare en, men flere standarder.

Oppdrettsselskapene som er representert i denne studien har alle valgt å ASC sertifisere sine anlegg, og denne studien har til hensikt å se nærmere på hvordan ASC sertifiseringen kan bidra til en bærekraftig oppdrettsnæring. Den vil undersøke hva selskapene legger i begrepet bærekraftig utvikling, hvordan næringen selv opplever utfordringene den står ovenfor,

hvorvidt ASC operasjonaliserer bærekraft på samme måte som ISO 26000, samt hva som ligger til grunn for valget om å la seg sertifisere. For å besvare problemstillingen vil det benyttes en kvalitativ undersøkelsesmetode, hvor empirien vil bestå av bærekraftsrapporter og intervjudata.

1.1 Bakgrunn

I 1983 besluttet FN å opprette en verdenskommisjon for miljø og utvikling for å sette søkelys på mange av de sosiale og miljømessige utfordringene verden stod ovenfor. Til å lede denne kommisjonen ble Gro Harlem Brundtland, Norges daværende statsminister, valgt.

Kommisjonen satte samfunnsansvar og bærekraftig utvikling på dagsorden ved å kartlegge utfordringer, utarbeide mål og komme med forslag til hvordan målene kunne nåes (WCED, 1987). Med dette hadde ikke næringslivet bare de nære forbrukernes krav hengende over seg. En hel verden viste seg å være avhengig av at de foretar valg som tar vare på menneskenes behov uten å ødelegge for fremtidige generasjoners mulighet til å dekke sine behov (WCED, 1987).

Bærekraftig utvikling fikk spesielt mye oppmerksomhet etter rapporten av FNs verdenskommisjon om miljø og utvikling ble utgitt i 1987. Her ble det vedtatt at bærekraftig utvikling handler om å ”tilfredsstille nåtidens behov innenfor klodens økologiske grenser uten å undergrave framtidige generasjoners mulighet til å tilfredsstille sine behov” (Standard Norge, 2010, s. 9). Begrepet har tre dimensjoner; miljømessig, sosialt og økonomisk, og disse er gjensidig avhengige av hverandre. I tiden etter 1987 har målene som ble formulert blitt gjentatt i flere sammenhenger, både i 1992 under FNs konferanse om miljø og utvikling og i 2002 under Verdenstoppmøtet om bærekraftig utvikling (Standard Norge, 2010).

Når ISO 26000 tar for seg bærekraftig utvikling legges det vekt på at ”det overordnede målet for bærekraftig utvikling er å oppnå bærekraft for samfunnet og kloden i sin helhet” (Standard Norge, 2010, s. 9). Det som er bærekraftig for kloden trenger ikke å få organisasjonen til å vare, på samme måte som at det som får organisasjonen til å overleve ikke nødvendigvis er bærekraftig for kloden som helhet. Sosiale, økonomiske og miljømessige sider ved samfunnet må integreres for at man skal kunne oppnå bærekraft (Standard Norge, 2010).

ISO 26000 omhandler samfunnsansvar, og tar utgangspunkt i at næringslivet ikke opererer i et vakuum. Samfunnsansvar tar for seg virksomhetens ansvar ovenfor miljøet og samfunnet den

opererer i, og blir beskrevet som nært forbundet med bærekraftig utvikling. Bærekraftig utvikling kan i følge ISO 26000 beskrives som ”en metode for å oppsummere generelle forventninger fra samfunnet som det er nødvendig å ta hensyn til for organisasjoner som ønsker å handle ansvarlig (Standard Norge, 2010, s. 9) ISO 26000 er ikke ment for å stille konkrete krav til organisasjonene, men har heller som hensikt å komme med retningslinjer for hvordan organisasjoner kan drive på en måte som er sosialt ansvarlig (Standard Norge, 2010). Standarden kan med andre ord sies å være en operasjonalisering av bærekraftbegrepet.

Oppdrettsnæringen kan i likhet med andre næringer ta utgangspunkt i ISO 26000 i sitt arbeid med å bli mer bærekraftig, men det har også blitt opprettet en bransjespesifikk standard for oppdrettsnæringen. Aquaculture Stewardship Council (ASC) er en uavhengig non-profit organisasjon som ønsker å fremme en mer miljøvennlig og sosialt ansvarlig måte å jobbe med akvakultur på. Organisasjonen ønsker å øke tilgjengeligheten av miljøsertifiserte akvakulturprodukter, og ASC logoen gjør det tryggere for folk å kjøpe produktet da man vet at en uavhengig tredjepart har vurdert dets påvirkning på miljø og samfunn (Aquaculture Stewardship Council, 2012).

1.1 Studiets formål

Det eksisterer en rekke lover og forskrifter som regulerer oppdrettsnæringen, men til tross for dette har mange oppdrettsselskaper frivillig valgt å sertifisere sin virksomhet i henhold til miljø. Aquaculture Stewardship Council er en relativt fersk sertifisering, og det eksisterer så vidt jeg vet ingen tidligere forskning på denne miljøstandard. Denne studien har til hensikt å bidra til forståelse for hva som ligger til grunn for valget om å la seg sertifisere til tross for at næringen kan regnes som strengt regulert, og formålet er å kunne si noe om på hvilken måte miljøsertifiseringen ASC kan bidra til en mer bærekraftig oppdrettsnæring.

1.3 Problemstilling og forskningsspørsmål

En problemstilling tar gjerne utgangspunkt i et ønske om å få svar på noe man er nysgjerrig på, løse et problem som eksisterer i samfunnet eller bidra med mer kunnskap med utgangspunkt i tidligere forskning. Samfunnsansvar og bærekraft står ofte på dagsorden i media, og både myndigheter og forbrukere forventer at næringslivet bidrar med sitt for å møte vedtatte utfordringer innen samfunn og miljø. Problemstillingen for denne studien er:

På hvilken måte kan miljøsertifiseringen Aquaculture Stewardship Council bidra til en bærekraftig oppdrettsnæring?

For å besvare problemstillingen om på hvilken måte ASC sertifiseringen kan bidra til en bærekraftig oppdrettsnæring har det blitt utarbeidet fire forskningsspørsmål:

F1 Hva legger bedriftene i bærekraftig utvikling?

For å kunne si noe om miljøsertifiseringens betydning er det viktig å forstå hva virksomhetene legger i bærekraftig utvikling. Dette er interessant fordi det kan påvirke deres forståelse av hva som er bærekraftutfordringer for næringen og hva som ligger til grunn for valget om å la seg ASC sertifisere.

F2 Hvilke bærekraftutfordringer står næringen ovenfor?

Hensikten med dette spørsmålet er å kartlegge hvilke utfordringer næringen står ovenfor i et bærekraftperspektiv. På denne måten vil man lettere kunne vurdere om ASC sertifiseringen er en vei å gå for å løse utfordringene.

F3 Hvorfor velger selskap å ASC sertifisere sine anlegg?

Formålet med dette spørsmålet er å undersøke hvorvidt valget om å sertifisere sine anlegg skyldes markedets krav om sertifisering, et ønske om å fremstå som en ansvarlig produsent eller at man velger å gjennomgå en sertifiseringsprosess fordi dette kan bidra til en forbedring av eksisterende prosedyrer. Spørsmålet er interessant fordi det kan fortelle oss noe om hvorvidt valget om å la seg sertifisere er et frivillig initiativ eller tvunget fram av omgivelsene.

F4 Hvilke elementer legger ASC og ISO 26000 vekt på?

ISO 26000 kan beskrives som en operasjonalisering av bærekraftbegrepet, og standarden sier noe om hvordan virksomheter generelt integrere samfunnsansvar i organisasjonen. Miljøstandarden Aquaculture Stewardship Council kan også anses som en operasjonalisering av bærekraftbegrepet, men forskjellen er at denne er bransjespesifikk. Hensikten med dette forskningsspørsmålet er å sammenligne den oppdrettsspesifikke ASC standarden med ISO 26000, slik at man kan si noe om hvorvidt ASC kan være et effektivt verktøy for å jobbe med bærekraftig utvikling.

1.4 Avgrensning

Oppgavens problemstilling omhandler miljøsertifiseringens bidrag til en bærekraftig oppdrettsnæring, og en slik problemstilling kan i utgangspunktet besvares på mange måter. Den kan besvares med utgangspunkt i et naturfaglig perspektiv som forutsetter bred kunnskap om biologi eller økologi, eller den kan besvares med utgangspunkt i et mer samfunnsvitenskapelig perspektiv. Denne studien vil gjennomføres i henhold til det siste perspektivet. Teorien som legges til grunn for å besvare problemstillingen vil hovedsakelig ta utgangspunkt i organisasjonsteori, og informantene som utgjør empirien i oppgaven er mennesker som innehar administrative stillinger i sine respektive virksomheter. Avgrensningen som blir gjort med tanke på perspektiv, teori og informanter vil påvirke analysen som gjennomføres og besvarelsen av problemstillingen, noe som betyr at en ville kunne fått en annen besvarelse dersom en hadde lagt annen teori til grunn.

1.5 Oppbygging av oppgaven

Kapittel to gir en innføring i oppdrettsnæringen ved se nærmere på hvilke bærekraftutfordringer den står ovenfor og hvilke krav myndighetene stiller ovenfor næringen. I tillegg vil det gis en kort presentasjon av virksomhetene som danner grunnlaget for empirien i denne oppgaven. Kapittel tre inneholder teori knyttet til begrepene samfunnsansvar og bærekraftig utvikling, organisasjonstrender i tiden og virksomhetsperspektiver på samfunnsansvar. Kapittel fire tar for seg hvorfor den aktuelle metoden er valgt, hvordan forskningsspørsmålene skal besvares og hvordan svarene skal analyseres. I tillegg vil det drøftes hvilke styrker og svakheter designet har. Kapittel fem inneholder analyser av de fire forskningsspørsmålene, og avslutningsvis vil problemstillingen besvares på bakgrunn av analysene som er foretatt.

2.0 OPPDRETTSNÆRINGEN

Siden starten av 1970-tallet har norsk oppdrettsnæring opplevd en fenomenal utvikling. De naturlige forholdene i Norge er velegnet for produksjon av matfisk, og næringen beskrives som svært arealeffektiv da dagens rundt 950 godkjente lokaliteter kun beslaglegger 80 km² av Norges totalt 90.000 km² i kystområder (Nærings- og fiskeridepartementet, 2015).

I følge FN (udatert¹) er den marine næringen viktig for at man skal kunne dekke den økende etterspørselen etter blant annet mat, og viser i tillegg til at næringen bidrar til økonomisk vekst og nye arbeidsplasser. Mål 14 i FNs bærekraftsmål er derfor å ”bevare og bruke hav- og marine ressurser på en bærekraftig måte” (FN, udatert). Det er med andre ord viktig at havområdene som blir forvaltet på en slik måte at det er mulig for menneskene å leve på jorda, også i fremtiden (FN, udatert)

Oppdrettslaksen regnes som et effektivt husdyr, med en lav førfaktor sammenlignet med oppdrett av landdyr som sau, storfe, svin og kylling. Den utnytter proteinet fra fôret på en god måte, og bruker ikke energi på å holde seg verken varm eller oppreist. Når laksen spiser proteiner lagres rundt 30 prosent i den spiselige delen, mens det samme tallet hos svin er 13 prosent. Store deler av laksen kan spises, og med et lavt drivhusgassutslipp sammenlignet med landbasert kjøttproduksjon utgjør oppdrettslaksen en viktig kilde til proteiner, både nå og i fremtiden (Nærings- og fiskeridepartementet, 2015).

Oppdrettsnæringen er en næring i vekst, og i 2014 ble det i følge SSB (2015) omsatt 1,35 millioner tonn skaldyr og fisk ved norske oppdrettsanlegg. Dette tilsvarer en økning på 8 prosent fra fjoråret. Av den totale produksjonen sto lakseoppdrett for 94 prosent, med en verdi på 41,1 milliarder kroner. Verdien på denne produksjonen hadde en økning på 9 prosent sammenlignet med fjoråret.

Frem til midten av 1990-tallet blir produksjonskostnaden på oppdrettslaks beskrevet som sterkt fallende. Dette henger sammen med innovasjoner innen fiskefôr, genetikk, utstyr, vaksinasjon og merder. Siden 2005 har trenden imidlertid snudd, og mye tyder på at dette skyldes en økning i kostnader knyttet til vedlikehold av utstyr samt det økte fokuset på fiskehelse og –miljø (Nærings- og fiskeridepartementet, 2015).

¹ <http://www.fn.no/Tema/FNs-baerekraftsmaal/Liv-under-vann>

Oppdrettsnæringens verdiskaping varierer fra år til år avhengig av lakseprisene, hvor den høyeste direkte verdiskapingen som er målt fra havbruk er 15,3 milliarder kroner i 2010. Også når det kommer til BNP bidrag per årsverk kommer oppdrettsnæringen godt ut sammenlignet med andre næringer. Sysselsettingen tilknyttet næringen har vært økende over en lengre periode, hvor produksjonen i samme tidspunkt har økt enda mer. Oppdrettsnæringen bidrar direkte med en rekke arbeidsplasser, i tillegg til at den indirekte skaper mange arbeidsplasser gjennom fôrproduksjon, transporttjenester og utvikling av utstyr (Nærings- og fiskeridepartementet, 2015).

Norge er i dag verdens største produsent og eksportør av den atlantiske laksen, da både strømforhold og sjøtemperaturer legger til rette for effektiv lakseoppdrett. Mye tyder imidlertid på at det kan bli globalt utfordrende å opprettholde en vekstrate på linje med den vi har vært vitne til de siste årene. I motsetning til Norge, sliter man mange steder i verden med manglende tilgang på areal, mens man andre steder har dårlig infrastruktur i egnede områder (Nærings- og fiskeridepartementet, 2015). Norge eksporterte i 2014 laks for 43,8 milliarder kroner, hvor Polen, Frankrike, Danmark og Storbritannia er viktige markeder. Etterspørselen etter norsk laks øker over hele verden, men av geografiske årsaker vil EU være det viktigste markedet den nærmeste tiden (Nærings- og fiskeridepartementet, 2015).

I forbindelse med at Stortinget satte i gang arbeidet med å utarbeide en stortingsmelding om vekst i havbruksnæringen uttalte statsminister Erna Solberg i en pressemelding:

”Forutsigbar vekst i næringen, som også tar hensyn til miljøutfordringene, vil styrke norsk konkurransekraft og skape trygge arbeidsplasser rundt kysten” (Regjeringen, 2014).

De siste tiårene har matfiskproduksjonen i oppdrettsnæringen gjennomgått en halvering av selskaper og en økning på 20 % i antall tillatelser. I dag finnes det rundt 100 selskaper som driver lakse- og ørretoppdrett. Disse eies av totalt 80 aktører, hvor de fem største aktørene eier rundt halvparten (Nærings- og fiskeridepartementet, 2015).

2.1 Myndighetenes krav til oppdrettsnæringen

Norsk oppdrettsnæring blir i likhet med andre næringer regulert av landets myndigheter, og hovedansvaret for fiskeri- og havbruksnæringen, sjømattrygghet, fiskehelse og -velferd er plassert hos nærings- og fiskeridepartementet. Fiskeridirektoratet er på sin side utøvende og rådgivende organ for Nærings- og fiskeridepartementet i fiskeri- og havbruksforvaltningen. Deres hovedoppgave er regulere, gi veiledning, føre tilsyn og ressurskontroll (Regjeringen, udatert¹).

Loven som regulerer norsk akvakultur har fått navnet Akvakulturloven, og har som formål å ”fremme akvakulturæringens lønnsomhet og konkurransekraft innenfor rammene av en bærekraftig utvikling, og bidra til verdiskaping på kysten” (Lovdata, 2005). Lov om akvakultur gjelder all produksjon av akvatiske organismer, som kan forstås som alle vannlevende planter og dyr. Produksjon innebærer i denne sammenhengen alle forsøk på å påvirke akvatiske organismers størrelse, kvalitet og egenskaper (Lovdata, 2005), og i forbindelse med Akvakulturloven er det også utarbeidet en rekke forskrifter og merknader som regulerer næringen.

For å drive med produksjon av laks er selskapet nødt til å få tillatelse av myndighetene samt forholde seg til Akvakulturloven. Å få tillatelse til å produsere en bestemt art på en avgrenset lokalitet forutsetter blant annet at det er miljømessig forsvarlig og at krav knyttet til miljøovervåkning, fiskevelferd- og helse, mattrygghet og forurensning er innfridd.

Oppdrettsselskaper er også underlagt dyrevelferdsloven som har til formål å ”fremme god dyrevelferd og respekt for dyr” (Lovdata, 2009) og Forskrift om slakterier og tilvirkingsanlegg for akvakulturdyr som har til formål å ”fremme god helse hos akvakulturdyr og ivareta god velferd hos fisk” (Lovdata, 2006).

Akvakulturdriftsforskriften står sentralt i oppdrettsnæringen, og regulerer drift av alle typer akvakulturanlegg med fisk, inkludert matfisk. Blant bestemmelsene om fiskehelse og fiskevelferd er det blant annet krav om opplæring, beredskapsplan, journalføring, smittehygiene, mottak av akvakulturdyr, helsekontroll, varsling, helsekontrollens innhold, legemidler og kjemikalier, slakting og håndtering av døde akvakulturdyr, opprydding, alarm,

¹ <https://www.regjeringen.no/no/dep/nfd/organisation/etater-og-virksomheter-under-narings--og-fiskeridepartementet/Subordinate-agencies-and-institutions/fiskeridirektoratet/id1507/>

vannkvalitet, tetthet, foring, intern flytting, miljøovervåking, rømming, brakklegging og driftsplan (Lovdata, 2008).

Forskriften forvaltes av både Mattilsynet og Fiskeridirektoratet, hvor Fiskeridirektoratets rolle er å godkjenne driftsplaner for matfisk. En slik driftsplan kan imidlertid nektes godkjenning av Mattilsynet dersom fiskehelsen tilsier det. Kravene til miljøovervåking som nevnes i Akvakulturdriftsforskriften forvaltes av Fiskeridirektoratet i samråd med Fylkesmannen (Mattilsynet, 2013).

Når et selskap driver med produksjon av matfisk er det ønskelig å beskytte fisken mot sykdom. Næringen er pliktige til å vaksinere mot noen sykdommer, mens det eksisterer et forbud mot å vaksinere mot andre sykdommer. Omsetnings- og sykdomsforskriften for akvatiske dyr og akvakulturdriftsforskriften inneholder bestemmelser for vaksiner mot fiske sykdommer. Vaksinene som benyttes skal både være godkjent av Statens legemiddelverk og ha en brukstillatelse fra Mattilsynet. Bruken av vaksinene overvåkes av Mattilsynet, og samarbeider med legemiddelfirmaer, fiskehelsebiologer og veterinærer for å innhente nødvendige opplysninger til å overvåke bruken (Mattilsynet, 2012)

Også Veterinærinstituttet er involvert i norsk oppdrettsnæring. Fiskeoppdrett innebærer at mange fisk samles i merder hvor de har begrenset plass. Dette medfører større smittefare, hvor smittestoffer som hos villfisk ikke har gjort merkbar skade kan bli et problem. Å lykkes med fiskeoppdrett forutsetter derfor en rekke tiltak mot sykdom (Veterinærinstituttet, udatert¹). Veterinærinstituttets rolle er å ta imot prøver av fisk for å stille diagnose ved sykdomsutbrudd. I tillegg har de i oppgave å overvåke helsestatus for norsk oppdrettsfisk gjennom forskningsaktiviteter (Veterinærinstituttet, udatert).

2.2 Initiativ for samfunnsansvar

Det har den senere tiden blitt opprettet organisasjoner som har til hensikt å sette samfunnsansvar på dagsorden for andre organisasjoner. Noen av initiativene tar for seg et par kjerneområder, mens andre har fokus på minstekravene for samfunnsansvar. Organisasjoner er ikke forpliktet til å delta i slike initiativer for å være samfunnsansvarlige, på samme måte som at deltakelse ikke trenger å bety at man faktisk er samfunnsansvarlig. Noen initiativer vil

¹ <http://www.vetinst.no/Temasider/Fisk>

kunne hjelpe virksomheter til å bli mer samfunnsansvarlige, mens andre initiativer har til hensikt å ivareta virksomhetens omdømme (Standard Norge, 2010).

2.2.1 International Organization for Standardization

The International Organization for Standardization (ISO) er verdens største utvikler av internasjonale standarder og en uavhengig organisasjon uten noen form for myndighetstilhørighet. Hensikten med de internasjonale standardene er å sikre kvalitet, sikkerhet og effektivitet ved å gi spesifikasjoner i verdensklasse innen produkter, service og systemer. For næringslivet kan ISO være med på å redusere kostnader i form av å fjerne feil, redusere sløsing og heve produktiviteten. Standardene er utviklet av folk som trenger dem – av eksperter verden over som har kjennskap til hva som kreves av sin sektor. Dette sikrer at standardene baseres på internasjonal kunnskap og erfaring (ISO, udatert¹).

Under utformingen av en standard er det fire nøkkelprinsipper. For det første må ISO standarden være et svar på et behov i markedet. For det andre må den være basert på en global ekspertuttalelse. For det tredje er den utviklet på bakgrunn av en prosess som tar høyde for flere interessenter. For det fjerde er standarden basert på et konsensus (ISO, udatert).

2.2.1.1 ISO 26000

ISO 26000 er en internasjonal veiledning om samfunnsansvar med totalt syv kjerneområder.

Disse kjerneområdene er:

1. organisasjonsstyring
2. menneskerettigheter
3. arbeidsforhold
4. miljøet
5. hederlig virksomhet
6. forbrukerspørsmål
7. lokalsamfunnsengasjement og –utvikling (Standard Norge, 2010).

ISO 26000 identifiserer og definerer elementer som er viktige for å forstå begrepet samfunnsansvar samt hvilke faktorer som har påvirket utviklingen av samfunnsansvar. Den beskriver begrepet samfunnsansvar og hvordan det blir brukt i små og store organisasjoner

¹ <http://www.iso.org/iso/home/about.htm>

(Standard Norge, 2010). Videre blir ulike prinsipper for samfunnsansvar innført og forklart i tillegg til at organisasjonens hovedoppgaver knyttet til samfunnsansvar blir presentert. Disse er å kartlegge hvilket samfunnsansvar virksomheten har i tillegg til at den går i samarbeid med omgivelsene.

Standarden tar også for seg kjerneområdene for samfunnsansvar hvor det blir gitt informasjon om hva disse innebærer, hvilke prinsipper som er tilknyttet, samt hvilke forventninger som er relatert til disse. Deretter følger en veiledning om hvordan samfunnsansvar kan omsettes til praktisk handling samt en liste med eksempler over hvilke frivillige verktøy og initiativer organisasjoner kan benytte for å integrere samfunnsansvar i sin virksomhet.

Det er ikke mulig å sertifisere virksomheter på bakgrunn av denne standarden, slik man kan med andre standarder. Den kan derimot bidra med informasjon om hva samfunnsansvar er, samt oversette prinsipper til effektive handlinger og dele beste praksiser globalt. Standarden egner seg for alle organisasjoner, uavhengig av hvor den befinner seg, hva den driver med og hvilken størrelse den har (Standard Norge, 2010).

2.2.2 Aquaculture Stewardship Council

Bakerst i veiledningen for ISO 26000 legges det frem en oversikt over eksempler på frivillige samfunnsansvarsinitiativer og –verktøy. Initiativene i tabell A.1 er utarbeidet for å passe ulike sektorer, mens initiativene i tabell A.2 er utviklet for bestemte sektorer ”i et forsøk på å gjøre noe med noen av de utfordringene som spesielt gjelder sektoren” (Standard Norge, 2010, s. 83). Aquaculture Stewardship Council står ikke i denne oversikten, men er et eksempel på et slikt initiativ.

Aquaculture Stewardship Council (ASC) er en uavhengig non-profit organisasjon grunnlagt i 2009 av World Wildlife Fund (WWF) og The Sustainable Trade Initiative (IDH). ASC systemet består av en rekke prinsipper, kriterier, indikatorer og målbare elementer for ansvarlig lakseoppdrett. Prinsippene i ASC innebærer at:

1. alle nasjonale lover, forskrifter og regionale bestemmelser overholdes
2. det naturlige habitat, biologiske mangfold og funksjonen i økosystemene skal bevares
3. ville populasjoners helse og genetiske integritet vernes
4. ressurser blir brukt på en ansvarlig og miljømessig effektiv måte
5. sykdommer og parasitter håndteres på en miljømessig ansvarlig måte

6. anleggene utvikles og drives på en sosialt ansvarlig måte
7. en er en god nabo og pliktoppfyllende samfunnsaktør (ASC, 2012)

I tillegg stilles det krav om at retningslinjene for smoltproduksjon overholdes (ASC, 2012).

Under hvert prinsipp finner man ett eller flere kriterier som igjen har ett eller flere indikatorer. Det stilles krav til hver enkelt indikator, og disse kravene kan innebære at man forholder seg under en gitt biologisk målbar verdi eller at man kan svare bekreftende eller avkreftende på om man benytter en teknikk.

Når man snakker om akvakultur snakker man om produksjon av akvatiske organismer. En slik prosess innebærer alt fra planlegging og utvikling til produksjon ute på anlegg og distribusjon av produktet. På samme måte omhandler ASC standarden de samme områdene, hvor hovedfokuset er på produksjonen. Standarden kan anvendes på alle anlegg som produserer Salmo og Oncorhynchus uavhengig av geografisk plassering og størrelse. Sertifiseringen er anleggsspesifikk, noe som betyr at en sertifisering gjelder for enkeltlokasjoner bestående av en klynge merder. Et oppdrettsselskap kan dermed velge hvorvidt de ønsker å sertifisere alle sine anlegg eller kun et lite utvalg (ASC, 2012).

Prinsippene i standarden har til hensikt å minimere eller eliminere potensielt negative påvirkninger oppdrettsanlegget har på sosiale og miljømessige faktorer uten at næringen skal miste muligheten til å være økonomisk levedyktig. For å bli sertifisert må anlegget innfri alle kravene i ASC Salmon Standard, noe som også inkluderer påkrevd dokumentasjon fra deres leverandører av smolt og fôr. Å imøtekomme kravene som stilles i standarden krever at anleggene på en åpen måte rapporterer en rekke nøkkeltall slik at disse er tilgjengelige for omverden (ASC, 2012).

Når et oppdrettsselskap ønsker å ASC sertifisere ett eller flere anlegg kontakter de et sertifiseringsselskap som har blitt akkreditert av Accreditation Services International GmbH (ASI). En slik akkrediteringsprosess innebærer at sertifiseringsselskapet blir vurdert for hvorvidt de er kompetente til å tilby ASC sertifiseringen. Deretter må sertifiseringsselskapene gjennomgå årlige vurderinger av sin egnethet og sine revisjoner. ASC er uavhengig av ASI, men har valgt ASI til å håndtere akkrediteringen. ASC, ASI og sertifiseringsselskapene er uavhengige organisasjoner, noe som skal være med på å sikre den totale kvaliteten i sertifiseringsprosessen (ASC, 2012).

2.2.4 Global Salmon Initiative (GSI)

Global Salmon Initiative tok form i august 2013, og bestod av representanter fra 15 lakseoppdrettsselskaper som alle ønsket å jobbe sammen for å oppnå målet om å endre sin praksis for å gjøre industrien mer bærekraftig og gjennomsigtig. Etter ett år vokste initiativet med tre medlemsselskaper, og representerte i august 2014 over 70% av den globale industrien (Global Salmon Initiative, 2014). Alle medlemmer i The Global Salmon Initiative har forpliktet seg til å oppnå ASC sertifisering innen 2020, og et av initiativets kjerneprinsipper er å ha en åpen og ærlig dialog med omgivelsene om resultatene de oppnår samt hvilke utfordringer som oppstår (Global Salmon Initiative, udatert¹).

Bakgrunnen for initiativet var anerkjennelsen av at de selskapene som blomstrer i det lange løp, er de selskapene som tar hensyn til omgivelsene og miljøet de opererer i. Det var derfor klart at forretningsmodellene måtte baseres på en ansvarlig vekst hvor det legges mer vekt på en bærekraftig utvikling. Selskapene som lever av lakseoppdrett opererer i det samme vannet, og derfor er det også helt avgjørende at alle aktører jobber mot det samme målet. Bakgrunnen for initiativet ble dermed å bidra til å produsere en sunn kilde til protein for en befolkning i vekst med en minimal påvirkning på miljøet og med et større sosialt bidrag (Global Salmon Initiative, 2014). Siden GSI publiserte sin rapport i august 2014 har noen selskaper valgt å trekke seg ut av initiativet. Årsaken til dette er ikke i særlig stor grad kommunisert ut i media, men samtalene med informantene i denne studiene peker på mangelen på tid og ressurser. Selskapene i denne studien som har trukket seg fra GSI har likevel valgt å la seg ASC sertifisere.

2.3 Bedriftene

Denne delen av oppgaven vil gi en kort presentasjon av selskapene som utgjør empirien i denne studien. Hensikten med dette delkapitlet er å gi leseren en grunnleggende innføring i hvilke virksomheter den påfølgende teorien skal sees opp mot. Selskapene som representerer oppdrettsnæringen er valgt på bakgrunn av sin satsning på miljøsertifiseringen Aquaculture Stewardship Council.

¹ <http://globalsalmoninitiative.org/about-us/>

2.3.1 Lerøy Seafood Group ASA

Konsernet Lerøy Seafood Group kan spores tilbake til 1800-tallet, og kan beskrives som et tradisjonelt familieeid selskap fram til 1997, da det ble omdannet til et allmennaksjeselskap. Konsernet har investert betydelige summer i selskaper både nasjonalt og internasjonalt siden 1999, og i 2002 ble det også børsnotert. Lerøy Seafood Group ASA hadde i 2014 en omsetning på 12,6 milliarder, en økning på 1,8 milliarder sammenlignet med foregående år. Lerøy driver kun oppdrett i Norge, hvor produksjonen er fordelt på tre regioner. Region Nord består av Troms og Finnmark, hvor det blir produsert atlantisk laks fra 26 konsesjoner. I Region Midt produseres det laks fra 55 konsesjoner, mens Region Vest produserer ørret og atlantisk laks fra 60 konsesjoner. Lerøy er en helintegrert leverandør av atlantisk laks og ørret, noe som betyr at de har kontroll på, og eierskap til, alle prosesser i verdikjeden. (Lerøy, 2015). Lerøy har ASC sertifisert flere av sine anlegg, men har valgt å trekke seg ut av Global Salmon Initiative.

2.3.2 Cermaq Norway AS

Cermaq Norway AS er 100% eid av Cermaq Group AS, som er en av verdens største oppdrettere av laks og ørret. Cermaq Group har virksomhet i Norge, Chile og Canada og hadde i 2014 en omsetning på 5,6 milliarder kroner. Cermaq Norway AS har virksomhet lokalisert i Nordland og Finnmark med totalt 49 heleide og 2 deleide matfiskkonsesjoner for laks. Selskapet hadde i 2014 en omsetning på 2,1 milliarder (Cermaq, udatert¹). Cermaq har begynt prosessen å ASC sertifisere sine anlegg, og skal ha den første revisjonen i november. Cermaq er fremdeles medlem av Global Salmon Initiative.

¹ <http://www.cermaq.com/wps/wcm/connect/msno-content-no/mainstream-norway/about-us/>

2.3.3 Norway Royal Salmon ASA

Norway Royal Salmon ble grunnlagt i 1992, omdannet til allmennaksjeselskap i 2010 og børsnotert i mars 2011. Selskapet hadde i 2014 en omsetning på 2,6 milliarder mot forrige års 2,604 milliarder. Denne reduksjonen sies å skyldes blant annet høyere kostnader, enkeltstående hendelser og lavere slaktevolum. NRS har fire datterselskaper med totalt 35 konsesjoner fordelt på to regioner. Region Nord er lokalisert i Troms og Vest-Finnmark, hvor 29 konsesjoner driftes, mens Region Sør er lokalisert i grenseområdet mellom Rogaland og Hordaland, hvor de resterende 6 konsesjonene driftes (Norway Royal Salmon, 2015). Norway Royal Salmon har ASC sertifisert noen anlegg, og er fremdeles medlem av Global Salmon Initiative.

Samfunnsansvar – en del av organisasjonens strategi

Dette kapittelet gir en grunnleggende beskrivelse av oppdrettsnæringens utvikling, myndighetenes krav og noen av de initiativene som gjør seg gjeldene i oppdrettsnæringen. Myndighetene stiller krav i form av lover og forskrifter som næringen er nødt til å forholde seg til, samtidig som omgivelsene stiller ytterligere krav til virksomhetenes drift. ISO 26000 gir en oversikt over sju prinsipper for samfunnsansvar som alle typer organisasjoner bør basere sin virksomhet på, mens ASC stiller mer konkrete krav til hvordan oppdrettsanleggene skal driftes. Samfunnsansvar står sentralt i oppdrettsnæringen, hvor flere selskaper har valgt å ta frivillige initiativ for å møte omgivelsenes krav. Det neste kapittelet vil gå nærmere inn på begrepene samfunnsansvar og bærekraftig utvikling, presentere teori om hvilke grunner selskaper kan ha for å ta samfunnsansvar samt si noe om hvordan enkelte organisasjonsidéer kan være gjennomtrengende, allestedsnærværende og revolusjonerende i moderne organisasjoner. Dette kan i andre omgang benyttes for å forstå betydningen bærekraftig utvikling i oppdrettsnæringen.

3.0 TEORI

Samfunnsansvar og bærekraftig utvikling er velkjente begreper i dagens mediebilde, men i likhet med andre begreper finnes det flere måter å forstå dem på. Det er imidlertid ingen tvil om at fokuset på samfunnsansvar har ført til at omverden får stadig større forventninger til organisasjonene rundt seg. Forventningene fra omverden har ført til utarbeidelsen av ulike standarder, sertifiseringer og retningslinjer som sier noe om hvordan organisasjoner bør jobbe for å bidra til en bærekraftig utvikling.

3.1 Bærekraftig utvikling

En rekke internasjonale organisasjoner har de siste tiårene innsett at vi står ovenfor en rekke utfordringer, hvor mange av disse er relatert til miljøet. FN besluttet derfor i 1983 å opprette en kommisjon som skulle ta for seg en rekke globale temaer som global oppvarming, sur nedbør, tap av arter og stadig utbredelse av ørkenområder. Hensikten med arbeidet var å vurdere miljø- og utviklingsproblemene verden stod ovenfor, samt å komme med realistiske forslag til hvordan disse kunne løses. Our Common Future er et resultat av denne kommisjonen, og budskapet er at miljø og økonomi må ses i sammenheng (WCED, 1987). Hensikten var å utarbeide et etisk rammeverk som skulle bidra til at verden tar på alvor de utfordringene som er i ferd med å utvikle seg til betydelige miljø- og utviklingsproblemer.

Brundtlandkommisjonen definere bærekraftig utvikling slik:

”development that meets the needs of the present without compromising the ability of future generations to meet their own needs” (WCED, 1987, p. 43)

I følge Gaille (1956) kan både bedrifters samfunnsansvar og bærekraftig utvikling regnes som bestridte konsepter (referert i Moon, 2007). Connolly (1983) mener dette henger sammen med at begrepene er åpent definert og internt komplekse (referert i Moon, 2007). Mange organisasjoner har i den forbindelse valgt å benytte begrepet bærekraftig utvikling når de skal beskrive hvordan de driver sin virksomhet (Langhelle, 2000). Å bli regnet som en bærekraftig og/ eller sosialt ansvarlig organisasjon blir ansett som en positiv ting, og dette kan føre til at organisasjoner blir beskrevet ved å benytte disse begrepene ”simply for image-making purposes” (Moon, 2007, s. 297).

Savitz (2012) hevder at enkelte ledere har en overfladisk oppfatning av bærekraftbegrepet, og kan oppleve det som en distraksjon fra deres opprinnelige formål. Bærekraftig utvikling kan derfor ende opp med å bli noe som de ønsker å si seg fort ferdig med ved å donere til veldedighet eller jobbe som frivillig. I følge Andrew Savitz (2012) er dette er grunnleggende misforståelse, da bærekraft ikke handler om filantropi. Slik han ser det er det ingenting i veien med å donere til veldedighet, men en bærekraftig bedrift vil heller drive på en slik måte at den naturlig bidrar til å øke velferden for sine interessenter. ”It could be said that the truly sustainable company would have no need to write checks to charity or ”give back” to the local community, because the company’s daily operations wouldn’t deprive the community, but would enrich it” (Savitz, 2012, s. 21).

I følge Elkington kan det i mange situasjoner være vanskelig å vurdere hvorvidt et selskap er bærekraftig, men at vi blir stadig flinkere til å vurdere hvorvidt vi beveger oss i riktig retning. En ting er å påstå at et bærekraftig selskap er et selskap som ”leaves the biosphere no worse off at the end of the accounting period than it was at the beginning”, men når man inkluderer økologiske og sosiale elementer oppstår det med en gang en rekke nye hensyn man må ta i betraktning (Elkington, 2001).

FN (2015) mener at man må jobbe på tre forskjellige områder for å skape bærekraftig utvikling, og at disse tre områdene tar for seg miljø, økonomi og sosiale forhold:

”Hvis vi greier å forbedre sosiale forhold, miljøproblemer og økonomisk ulikhet kan vi skape bærekraftig utvikling” (FN, 2015).

3.2 Den tredelte bunnlinjen

Bærekraftig utvikling ble lenge forstått som en måte å harmonisere den tradisjonelle økonomiske bunnlinjen med en økende bevissthet om den økologiske bunnlinjen, men etter hvert skulle det vise seg at det er mer komplisert enn som så. Utfordringen ligger i at forurensningen bare er en liten del av det store bildet, og at bærekraft er mer enn en utslippsfri verden (Elkington, 2001). Spesielt tre konklusjoner ble trukket fram i den anledning. For det første mente man at selskaper som tror at samarbeid med myndighetene alene er tilstrekkelig for å oppnå økt forståelse fra samfunnet for sine kontroversielle miljømessige avgjørelser, står for fall. For det andre vil alle industrielle produkter måtte gjennomgå en livsløpsmiljøvurdering på et tidlig stadium med en påfølgende offentliggjøring av resultatene.

For det tredje kan ikke selskaper som tar kontroversielle avgjørelser lenger føle seg trygge på at andre virksomheter holder stilt om dette (Elkington, 2001).

Elkington (2001) beskriver dette som en ny epoke med navnet ”interessentkapitalismen”. I tillegg til miljøvennlig teknologi krever denne et økt fokus på etisk drift av virksomheter, økologisk rettferdighet og sosial likhet. Det vil da være en forutsetning at man ikke bare har kunnskap om den finansielle kapitalen, men også den økologiske og sosiale (Elkington, 2001)

Den tradisjonelle forståelsen av den økonomiske bunnlinjen er ”the profit figure after deduction of costs and depreciation of capital” (Elkington, 2001, s. 25) og inngår i bedriftens regnskapspraksis. For å forstå den økonomiske bunnlinjen må man forstå hva som menes med økonomisk kapital, og den enkleste måten å forklare dette på er den totale verdien virksomhetens eiendeler minus dets forpliktelser. Elkington skiller mellom regnskapsførerens forståelse av selskapets økonomiske kapital på bakgrunn av regnskapet og investorens forståelse av selskapets verdi. Dette fordi regnskapsføreren ser på den finansielle historie, mens investoren ser på potensialet som ligger i fremtiden. Når man skal vurdere en virksomhets økonomiske bunnlinje må man med andre ord vurdere hvorvidt kostnadene er konkurransedyktige over tid og om etterspørselen etter det man tilbyr har et lengre perspektiv (Elkington, 2001).

For å forstå den økologiske bunnlinjen er det nødvendig å vite hva økologisk kapital innebærer. Det er ikke mulig å regne seg fram til denne ved å sette en prislapp på buskene og trærne som befinner seg i et område, så det man må gjøre er å vurdere funksjonen naturen har i form av å påvirke vann og økosystem, produsere kommersielle produkter og regulere klimagasser. Elkington skiller også mellom fornybar og ikke-fornybar økologisk kapital. Når man skal vurdere en virksomhets økologiske bunnlinje må man vurdere hvorvidt naturens balanse blir betydelig påvirket av ens aktivitet (Elkington, 2001).

Et bærekraftig selskap må i følge Elkington også ha en sosial bunnlinje, og for å forstå denne må man ha en formening om hva som menes med sosial kapital. Fukuyama beskrev den sosiale kapitalen som noe som oppstår i et samfunn under omstendigheter preget av tillit, som måler ”the ability of people to work together for common purposes in groups and organizations” (Fukuyama, 1995, sitert i Elkington, 2007, s. 31). Den sosiale bunnlinjen

vurder med andre ord selskapets påvirkning på menneskene som er en del av eller står utenfor organisasjonen.

I sin enkleste form kan den triple bunnlinjen forklares slik: ”the TBL agenda focuses corporations not just on the economic value that they add, but also on the environmental and social value that they add – or destroy” (Elkington, 2004). En rekke ledere i næringslivet hadde allerede i 2001 begynt å akseptere at dersom man ikke tar den triple bunnlinjen på alvor, vil man kunne risikere tilbakegang, og i enkelte tilfeller kommersiell utryddelse. Å etterleve kravene kan oppleves som krevende, men på samme tid kan det også ende opp med å bli svært lønnsomt (Elkington, 2001). Det kan med andre ord være lønnsomt å ha fokus på sitt samfunnsansvar.

3.3 Samfunnsansvar

Fenomenet samfunnsansvar har vært gjenstand for diskusjon allerede siden slutten av 1800-tallet, men bruken av begrepet samfunnsansvar inntraff ikke for fullt før tidlig på 1970-tallet (Standard Norge, 2010). Mye av fokuset rundt samfunnsansvar er knyttet til næringslivets aktiviteter, og er ofte kjent som Corporate Social Responsibility (CSR). Definisjoner av bedrifters samfunnsansvar har vært skiftende, noe som har påvirket forståelsen av hva begrepet innebærer. Davis (1973) mente for eksempel at CSR begynner der loven ender (Davis referert i Blowfield & Murray, 2011). Dette står i sterk kontrast til synet på samfunnsansvar i ISO 26000, hvor samfunnsansvar er noe som angår en rekke kjerneområder i alle organisasjoner, både i og utenfor næringslivet (Standard Norge, 2010).

Hva som kjennetegnes som samfunnsansvar er avhengig av tiden man befinner i, og forventningene man har til organisasjonene vil dermed endres ettersom nye behov melder seg (Standard Norge, 2010). En tidlig oppfatning var at samfunnsansvar dreide seg om å gi til veldedige formål, for senere å angå arbeidsforhold og akseptabel virksomhetsdrift. I senere tid har også tema som forbrukervern, miljø, menneskerettigheter og bekjempelse av korrupsjon fått mye oppmerksomhet (Standard Norge, 2010). ISO26000 er utformet på bakgrunn av forventningene som eksisterer i dagens samfunn, og vil derfor kunne endre seg i framtiden.

Det har aldri eksistert et klart svar på hva ordet samfunnsansvar faktisk betyr, og begrepet blir av Moore (2007) beskrevet som et vanskelig begrep å generalisere på tvers av selskaper. Begrunnelsen for dette er at bedrifter påvirker sine omgivelser på forskjellige måter sosialt,

etisk og miljømessig. Interessentene rundt organisasjonen vil derfor ha ulike forventninger til virksomheten, som blir ansvarliggjort på bakgrunn av dette (Moore, 2007).

Det som ligger til grunn for bedrifters samfunnsansvar, er i følge Matten og Moon "the idea that it reflects the social imperatives and the social consequences of business success" (2008, s. 405). Derfor innebærer begrepet gjerne en tydelig melding om hvilke praksiser og retningslinjer bedrifter skal forholde seg til for å bidra til samfunnet på en god måte (Matten & Moon, 2008).

Fellesnevneren for mange organisasjoners definisjon på CSR er at de har et ansvar for sine omgivelser, men de vektlegger ulike elementer i denne sammenhengen. Noen organisasjoner definerer samfunnsansvar som virksomhetens evne til å lytte og respondere til interessentenes innvendinger. Andre definerer det som å balansere maksimal profittoppnåelse og behov hos interessentene, mens enkelte definerer det som ren frivillighet (Standard Norge, 2010). ISO 26000 definerer bedrifters samfunnsansvar slik:

"ansvar som en organisasjon har for innvirkningen av dens beslutninger og aktiviteter på samfunn og miljø, og som utøves ved å utvise åpen og etisk atferd som bidrar til bærekraftig utvikling (...), tar hensyn til forventningene fra interessenter, er i samsvar med gjeldene lov og forenelig med internasjonale atferdsnormer og er integrert i hele organisasjonene og praktiseres i organisasjonens ulike forhold" (Standard Norge, 2010, s. 4)

Skal man ta hensyn til alle disse områdene vil man raskt kunne merke at bedrifter har et omfattende samfunnsansvar. ISO 26000 beskriver syv kjerneområder for samfunnsansvar som sier noe om hvordan virksomheter generelt kan drive mer ansvarlig. På samme måte tar den bransjespesifikke standarden ASC for seg hvordan oppdrettsnæringen kan drive mer ansvarlig. Flere selskaper har valgt å sertifisere seg for å vise at de driver ansvarlig, og det påfølgende delkapittelet vil gå nærmere inn på teori som kan si noe om hva som ligger til grunn for valget om å fokusere på samfunnsansvar i moderne virksomheter.

3.4 Virksomhetsperspektiver på samfunnsansvar

Å jobbe for en bærekraftig utvikling er én måte å vise samfunnsansvar på, og det er mange grunner for at organisasjoner velger å gjøre dette. *The Business Case for Corporate Social*

Responsibility beskriver fire modeller for hvordan bedrifter kan gjøre det godt ved å gjøre ”det riktige” (Kurucz, E. C., Colbert, B. A and Wheeler, D., 2008). Modellene er cost and risk reduction, competitive advantage, reputation and legitimacy og synergistic value creation. Kategoriene er imidlertid ikke gjensidig utelukkende, og en bedrift kan om ønskelig benytte seg av alle fire modellene.

Den første modellen som forklarer hvorvidt selskapet skal prioritere å ta samfunnsansvar knytter dette til et mål om å *redusere kostnader og risikoer* (Kurucz et. Al, 2008).

Avveiningshypotesen, definert av Milton Friedman på 60- og 70-tallet illustrerer denne modellen på en god måte. I følge dette synet er konserndirektørens viktigste oppgave å handle i henhold til interessene hos selskapets eiere, kunder og ansatte. Et for stort fokus på sosial ytelse kan derimot føre til at selskapet pådrar seg unødvendige kostnader som kan redusere fortjenesten i selskapet (Kurucz et. Al, 2008).

En annen hypotese, relatert til tilgjengelige midler, har også et avveiningssyn på samfunnsansvar. Forskjellen er imidlertid at denne legger til grunn at selskapet kan yte ekstra i tider hvor man opplever gode finansielle resultater (Kurucz et. Al, 2008). Et tredje syn handler om verdimaksimering, hvor selskapets langsiktige verdimaksimering skjer gjennom forsvarlig ledelse av avveiningene mellom interessentene. Kort sagt kan man si en slik modell ser på interessentenes krav som potensielle trusler for selskapets levedyktighet, og at selskapet tar det nødvendige samfunnsansvaret for å formilde trusselen.

Den andre modellen bruker fokuset på samfunnsansvar som et strategisk virkemiddel for å oppnå eller vedlikeholde sin *konkurransedyktighet*. Hovedfokuset er rettet mot å tilpasse seg de eksterne omgivelsene, og dette blir gjort ved at selskapet bruker ressurser på de områdene interessentene stiller krav. Kravene blir i dette perspektivet ikke en begrensning, men heller en mulighet som kan utnyttes til selskapets fordel (Kurucz et. Al, 2008).

Den tredje modellen som kan forklare hvorfor selskaper bruker ressurser på samfunnsansvar er knyttet målet om å oppnå resultater gjennom selskapets *omdømme og legitimitet* (Kurucz et. Al, 2008). Et viktig element ved dette er at selskaper må bruke sin makt på en ansvarlig måte for at de skal kunne beholde denne makten. Å mislykkes i å møte interessentenes krav kan ha negativ innvirkning på selskapets omdømme og legitimitet, noe som kan bli svært kostbart. Å investere i samfunnsansvar kan med andre ord være mer lønnsomt enn å unnlate å

bruke ressurser på det Videre kan man også se at et godt omdømme i sammenheng med samfunnsansvar også tiltrekker seg talenter i form av dyktige medarbeidere (Kurucz et. Al, 2008).

En siste modell omtales som *synergisk verdiskaping*, og fokuserer på å finne utfall som oppleves som en vinn-vinn situasjon. Dette gjøres ved å skape en opplevelse av verdi for flere interessenter samtidig (Kurucz et. Al, 2008). I tillegg er det fokus på at det som er verdifullt er med på å skape ytterligere verdier i form av at man har felles mål. Samfunnslæring er et begrep i denne sammenhengen, hvor sosiale systemer utover den bestemte organisasjonen kan skape nye og verdifulle ideer.

Det er mulig å velge en modell som forklaringsmodell for hvorfor et selskap velger å investere i tiltak rettet mot samfunnsansvar, men den ene modellen trenger ikke å utelukke den andre (Kurucz et. Al, 2008). Elizabeth C. Kurucz kommer i sin artikkel "the business case for corporate social responsibility" (2008) med tre forslag til "a better business case" for CSR" som må ta hensyn til endringene næringslivet står ovenfor i et globalt perspektiv.

Disse forslagene innebærer å anerkjenne systemets kompleksitet, skape en integrerende kapasitet og ha en pragmatisk tilnærming. Man må lære seg til å forstå hvordan virksomheten og verdiskapingen er skrudd sammen ved å inkludere elementer utenfor organisasjonen og ha fokus på at man har flere mål å oppnå. Man må betrakte sitt arbeid som en del av noe større, legge vekt på gjensidig avhengighet og gå bort fra synet på organisasjonen som uavhengig. Man må åpne for et nytt syn på verdiskaping (Kurucz et. Al, 2008).

Både samfunnsansvar og bærekraftig utvikling er mye brukt som begreper, og kan i likhet med andre organisasjonsidéer anses som trender og translasjoner. Begge begrepene kan beskrives som allestedsnærværende, gjennomtrengende og reformutløsende, og påfølgende delkapittel vi se nærmere på hvilke kjennetegn slike organisasjonsidéer kan ha.

3.5 Trender og translasjoner

Moderne organisasjoner preges i stor grad av ideer eller oppskrifter for hvordan dagens organisasjoner bør utformes, styres og ledes (Røvik, 2007). Disse ideene har seks kjennetegn. Det første kjennetegnet er at det finnes svært mange av dem, og det finnes ideer knyttet til alle delene av en organisasjon. De kan omhandle kontinuerlig forbedring, flat struktur, ulike typer

ledelse eller kommunikasjon. Videre får de ofte en enkel innpakning i form av en forkortelse (Røvik, 2007).

Et annet kjennetegn er at de er allestedsnærværende, noe som innebærer at man lett kan møte på de populære ideene uansett hvor man befinner seg. Den fysiske avstanden mellom organisasjoner har i den senere tiden hatt mindre å si for ideenes evne til å spre seg, og man kan finne de samme ideenes betydning i ulike deler av verden på en og samme tid. I tillegg spres de også i stor grad fra en sosial sfære til andre (Røvik, 2007)

At de gjerne har en uklar historie er et annet kjennetegn ved de populære organisasjonsideene. Man vet ikke nødvendigvis alltid nøyaktig hvor og når ideen oppstod, og ofte eksisterer det ulike historier om dens opprinnelse. Dette kan forklares med at ideer som er relativt like oppstod omtrent samtidig på ulike steder eller at ideene i utgangspunktet bygger på tidløse og generelle ideer (Røvik, 2007).

Et annet kjennetegn er at de er gjennomtrengende. Populære organisasjonsideer sies å ha en evne til å trenge inn i organisasjoner, hvor de setter sitt preg på aktiviteter, strukturer og aktører. De har en tendens til å treffe ulike typer organisasjoner, noe som spesielt gjelder ideer som omhandler for eksempel målstyring eller outsourcing. I tillegg til å spre seg bredt, sprer de seg også dypt i organisasjonene. Noen ganger er og forblir de kun overflatefenomener, mens andre ganger setter de også sitt preg på organisasjonenes diskurser. Organisasjonsideene kan av mange ledere oppleves som vanskelig å unnslippe grunnet trykk, tiltrekning og tvang. Trykket kan henge sammen med omgivelsenes forventning om at organisasjonen adopterer ideen, tiltrekningen dukker opp fordi ideene er fremstilt på en måte som gjør at de oppleves som nyttige for organisasjonen, mens tvangen oppstår i de tilfellene hvor lover og forskrifter krever bruk av ideen. I tillegg til at presset kommer utenifra, opplever enkelte organisasjoner også at godt utdannede ansatte presser på innenifra (Røvik, 2007).

Ideen evne til å være reformutløsende er et annet kjennetegn. Dette innebærer at de noen ganger kan utløse større endringer i virksomheten den har fått innpass i. Ideene kan noen ganger sees på som en løsning på et eksisterende problem, men like ofte kan de også være med på å definere potensielle problemstillinger i organisasjonen. Å ta inn en slik organisasjonsidé innebærer derfor at man oppfatter ideens problemstillingen som gjeldende for egen virksomhet, og dermed står ovenfor visse utfordringer (Røvik, 2007).

Det siste kjennetegnet innebærer at organisasjonsideene har tvetydige virkninger. Selv om de moderne ideene har en evne til å trenge inn i organisasjoner hvor de oppleves som reformutløsende er det stor uenighet knyttet til hvorvidt de er effektive som verktøy. Noen fremstiller ideene utelukkende som overflatefenomener i tiden, mens andre anser dem som store pengesluk som ikke medfører resultater av betydning. Det finnes imidlertid også dem som oppfatter ideene som gode organisatoriske verktøy som bidrar positivt til resultatene i virksomhetene (Røvik, 2007)

Et teoretisk bakteppe

For å kunne si noe om på hvilke måter ASC kan bidra til en bærekraftig oppdrettsnæring har det blitt foretatt en rekke valg knyttet til teori. Teori om bærekraftig utvikling og samfunnsansvar er nødvendig for å forstå begrepenes betydning, den triple bunnlinjen er relevant fordi den trekkes fram av informantene i studien som en måte å forstå bærekraft på, teori om virksomhetsperspektiver er interessant fordi disse kan forklare hvorfor noen selskaper velger å fokusere på samfunnsansvar, mens trender og translasjoner kan forklare hvordan begreper som bærekraftig utvikling kan opptre som organisasjonsidéer i virksomheter. Teorien som legges til grunn i dette kapittelet utgjør fortolkningsrammen i analysekapittelet.

4.0 METODE OG DESIGN

Denne oppgaven er en kvalitativ studie av hvordan miljøsertifiseringen Aquaculture Stewardship Council kan bidra til en bærekraftig oppdrettsnæring. Den vil gå inn på informantenes og oppdrettsselskapenes forståelse av bærekraftbegrepet, hvilke utfordringer næringen står ovenfor samt hvorfor de har valgt å ASC sertifisere sine anlegg. Studien har ISO26000 som teoretisk bakteppe.

4.1 Forskningsstrategi

Forskningsstrategien man velger utstyrer oss med rammer og rutiner for hvordan forskningsspørsmålene skal besvares, og i følge Blaikie kan samfunnsvitenskapen kun resultere i kunnskap ved å ta i bruk en eller en kombinasjon av følgende: induktiv, deduktiv, retroduttiv eller abduktiv forskningsstrategi (Blaikie, 2010).

Den induktive strategien innebærer at man samler inn data med et ønske om generalisering. Målet er å beskrive sosiale fenomener og regulariteter, og strategien egner seg godt for å finne svar på ”hva”- spørsmål. Den har imidlertid lite å bidra med når det kommer til ”hvorfor”- spørsmål (Blaikie, 2010). Den deduktive strategien er derimot mer opptatt av å forklare sosiale fenomener som allerede er observert. Den kan med andre ord gi oss svar på ”hvorfor”- spørsmål, men ikke ”hva”-spørsmål. Strategien vil innebære hypotesetesting for å bekrefte eller avkrefte antakelser (Blaikie, 2010). Retroduttiv strategi tar også utgangspunkt i en observert regularitet, men måten man forsøker å forklare denne skiller seg fra deduktiv strategi. Her er man ute etter den underliggende mekanismen som er ansvarlig for det man observerer. Disse er ikke nødvendigvis enkle å observere, noe som ofte krever mer kreative metoder (Blaikie, 2010).

Den fjerde forskningsstrategien, abduktiv, har en annen logikk enn de foregående strategiene. Denne tar utgangspunkt i at forskningen finner sted i en sosial verden hvor aktørene konstruerer sin egen virkelighet og hvordan de gir mening til det de observerer. Måten de har konstruert og forstår sin omverden er forankret i deres språk, og som forsker blir man derfor nødt til å gå inn i aktørens verden for å avdekke motivene og meningen bak det som observeres (Blaikie, 2010). Selv om samfunnsansvar og bærekraftig utvikling er kjente begreper for mange mennesker, trenger ikke dette å bety at alle tillegger begrepet samme

mening. På samme måte kan virksomheter også forstå innholdet i lover og nytteverdien av standarder og sertifiseringer ulikt, noe denne studien vil gå nærmere inn på.

Det finnes ulike forståelser av den abduktive forskningsstrategien, hvor denne studien benytter seg av Danermark et al. sin forståelse. Dette innebærer at strategien blir sett på som en plausibel slutning hvor abduksjonen tilfører ny kunnskap til virkeligheten til forskjell fra deduksjonen som trekker logiske slutninger for å vise at virkeligheten er slik den allerede blir fremstilt (Aase & Fossåskaret, 2007).

En av tingene som kjennetegner kvalitativ forskning er at det ikke finnes to streker under svaret. Hvordan forskeren selv forstår temaet som skal drøftes får innvirkning på hvordan studien gjennomføres. Dette innebærer alt fra hvordan metode man benytter, hvilke teorier man tar i bruk, hvordan analysen foretas og hvilke konklusjoner man kommer fram til. Derfor er kritisk ransakelse en viktig del av prosessen. Man må være bevisst sin egen rolle i forskningen og gjøre nødvendige grep for å besvare problemstillingen mest mulig objektivt. Noen mener imidlertid at objektivitet ikke er mulig for en forsker, og at forskeren derfor bør være aktiv refleksiv i beslutningene som tas i tilknytning til studien (Mason referert hos Blaikie, 2010).

Denne studien tar for seg begrepene samfunnsansvar og bærekraftig utvikling, to begreper mange bruker om hverandre til tross for at de har ulikt innhold. Hvilke teoretiske briller man tar på seg under en studie får betydning for hvordan enkelte begreper blir forstått, og i denne tilfellet vil ISO 26000 ligge til grunn som hovedperspektiv.

4.2 Kvalitativ undersøkelsesmetode

Hvilken metode som benyttes for å besvare problemstillingen kan få betydning for hvilken informasjon man sitter igjen med. Noen ganger er det nødvendig å benytte elementer fra flere metoder for å besvare en problemstilling, mens andre ganger er det tilstrekkelig å holde seg til en. Det er opp til forskeren å avgjøre hvilke metode som skal velges, og i denne studien vil det benyttes dokumenter og intervjudata.

Én fordel ved å benytte dokumenter i form av bærekraftsrapporter er at informasjonen som kommer til uttrykk i rapportene er nøye utarbeidet og kommunisert, og derfor noe som representerer virksomhetenes ståsted. Svakheten er imidlertid at rapportene alene ikke

nødvendigvis gir oss svar på de spørsmålene vi har. Det ble derfor besluttet at intervjudata skulle samles inn fra informanter i de samme virksomhetene, hvor noe spørsmål er forhåndsdefinert mens andre åpner for en løsere diskusjon.

4.3 Utvalg

Når man bestemmer seg for hvilke datakilder man ønsker å benytte, må man også ta en avgjørelse på hvordan man skal velge *hvem* man skal studere (Blaikie, 2010). Kvalitative studier baserer seg gjerne på *strategiske utvalg*, og det vil si at ”vi velger informanter som har egenskaper eller kvalifikasjoner som er strategiske i forhold til problemstillingen og undersøkelsens teoretiske perspektiver” (Thagaard, 2010, s. 55). For å få svar på dette spørsmålet er man først og fremst avhengig av å få en dialog oppdrettsselskapene, hvor det ble lagt vekt på å komme i kontakt med personer i administrative stillinger som er med på å vurdere behov for, gjennomføre og evaluere ASC sertifiseringen. Prosessen er nærmere beskrevet i delkapittel 4.6 Prosessen.

Noen prosjekter studerer hele populasjonen, mens andre problemstillinger og design ikke tillater at man studerer mer enn et lite utvalg. Når det gjelder størrelsen på utvalget er en retningslinje for kvalitative utvalg at ”antall informanter ikke bør være større enn at det er mulig å gjennomføre dyptpløyende analyser” (Thagaard, 2010, s. 60). Valget falt derfor på å benytte et mindre utvalg, hvor målet er å kunne si noe om de som studeres fremfor å fokusere på overførbarhet til andre organisasjoner.

Utvelgelsen av informanter ble i denne studien basert på et tilgjengelighetsutvalg. Et tilgjengelighetsutvalg er ”strategisk ved at informantene representerer egenskaper som er relevante for vår problemstilling, og fremgangsmåten for å velge ut informanter er basert på den tilgjengelighet de har for forskeren” (Thagaard, 2010, s. 56).

For å nå fram til potensielle informanter til denne studien oppsøkte jeg blant annet Aquanormessen som ble avholdt i Trondheim 18.-21. August 2015. Aquanor har vært et viktig møtested for akvakulturnæringen siden 1979, og er nå verdens største messe fagfolk med interesse for akvakulturteknologi. I tillegg til messen arrangeres det også en rekke debatter, seminarer, foredrag og sosiale arrangementer. Her kom jeg i kontakt med blant annet Bureau Veritas, et globalt sertifiseringsselskap som tilbyr blant annet ASC sertifiseringen.

Som et ledd i å komme i kontakt med flere informanter ble det sendt ut en rekke henvendelser til interesseorganisasjoner og oppdrettsselskaper på epost. Responsen var ikke overveldende, men den resulterte i at jeg kom i kontakt med en miljøvernorganisasjon og tre oppdrettsselskaper. Det var også ønskelig å komme i kontakt med WWF, da de har vært med på å utarbeide miljøstandarden Aquaculture Stewardship Council. Jeg henvendte meg til tre ansatte, men mottok ingen respons.

4.4 Teori og analyse

Å studere bærekraftig utvikling byr på en rekke utfordringer. På en side er begrepene mye brukt, men på en annen side er de av en slik art at de ikke enkelt lar seg definere. En årsak til dette er at begrepene defineres forskjellig i ulike organisasjoner, mens en annen årsak er at de er i stadig endring og avhengig av kontekst. Oppgaven vil derfor inkludere diverse artikler om bærekraftig utvikling.

Betydningen av samfunnsansvar og bærekraftig utvikling kom spesielt tydelig på banen etter Brundtlandkommisjonens rapport i 1987, og denne rapporten vil derfor være en viktig kilde til bakgrunnsinformasjon. I senere tid har forventningene fra organisasjonenes omgivelser blant annet ført til utarbeidelsen av den internasjonale standarden ISO 26000, som bidrar med retningslinjer for hvordan organisasjoner bør arbeide med samfunnsansvar. I følge ISO 26000 (2010) er samfunnsansvar nært forbundet med bærekraftig utvikling, og fordi bærekraftig utvikling innebærer felles målsettinger for miljø, samfunn og økonomi, kan begrepet si noe om hvilke forventninger samfunnet har til bedrifter som ønsker å drive ansvarlig (Norsk Standard, 2010). Det overordnede målet for bærekraftig utvikling er ”å oppnå bærekraft for samfunnet og kloden i sin helhet” (Norsk Standard, 2010, s. 9), derfor bør ”et overordnet mål for en organisasjons samfunnsansvar være å bidra til bærekraftig utvikling” (Norsk Standard, 2010, s. 9). På grunn av sin relevans for samfunnsansvar- og bærekraftbegrepet vil ISO 26000 utgjøre en sentral del av studiens teoretiske bakteppe.

I følge ISO 26000 bør en organisasjon med jevne mellomrom rapportere til sine interessenter hvilken innsats de har vist innen samfunnsansvar. Det er stadig flere som gjør nettopp dette, og måtene man kan gjøre det på er mange. En mulighet er å arrangere møter, en annen måte er å sende ut brev, mens en tredje måte er å publisere rapporter (Norsk Standard, 2010). Hvis man velger å benytte seg av formelle rapporter når samfunnsansvaret skal synliggjøres er det viktig å inkludere informasjon om hvilke mål og innsats man har innen kjerneområdene.

Dessuten bør bildet de gir interessentene være fullstendig og ærlig, inkludert informasjon om hva som har fungert og hva som ikke har fungert (Norsk Standard, 2010). Dette ligger til grunn for valget om å inkludere virksomhetenes bærekraftrapporter i denne studien.

Oppgaven vil også inkludere teori om virksomhetsperspektiver for samfunnsansvar, som sier noe om mulige forklaringer for hvorfor virksomheter viser samfunnsansvar. I tillegg vil den også inkludere teori om trender og translasjoner, som sier noe om hvordan organisasjonsidéer kan påvirke organisasjonene rundt seg.

For å analysere dokumentene og intervjudataene ble det gjennomført en datareduksjon- og analyse. Kategorisering og abduktiv forskningsstrategi henger ofte sammen (Blaikie, 2010), og kategoriene i denne studien består av de tre vedtatte forskningsspørsmålene. Disse spørsmålene blir besvart på bakgrunn av de teoriene og det hovedperspektivet som er valgt.

4.5 Empiri

Data kan i følge Blaikie (2010) samles inn fra fire hovedkilder. Den ene er å studere menneskene i den konteksten hvor de aktuelle aktivitetene finner sted. En annen er å studere mennesker i semi-naturlige situasjoner når de ikke er direkte aktive i aktiviteten. Den tredje kilden er den kunstige settingen, hvor eksperimentet er den klassiske kilden. Den fjerde kilden omhandler de data som omhandler sosiale artefakter, altså elementer som er resultat av tidligere aktivitet (Blaikie, 2010).

Noen ganger baseres en oppgave på en type kilde, mens andre ganger er det hensiktsmessig å kombinere disse. Denne studien tar utgangspunkt i to typer kilder, semi-naturlige og sosiale artefakter. Prosjektets empiri vil hovedsakelig basere seg semi-strukturerte intervjuer med representanter fra selskaper i oppdrettsnæringen, og i tillegg vil det suppleres med sosiale artefakter i form av en sertifiseringsstandarder, en rekke bærekraftrapporter og et utvalg litteratur.

Empirien i denne studien benytter hovedsakelig primær- og sekundærdata. Primærdata i form av semi-strukturerte intervjuer gjennomført av meg, og sekundærdata i form av bærekraftrapporter og annen informasjon utarbeidet av selskapene selv. Begrunnelsen for dette valget er at "the further the researcher is removed from the collection process, the more difficult it is to judge the quality of the data and to ensure that they are appropriate for the

project” (Blaikie, 2010, s. 23). Avstanden mellom data og forsker er med andre ord avgjørende for kvaliteten på informasjonen som danner grunnlag for konklusjonen, og det at datamaterialet i minst mulig grad er analysert av andre.

Ettersom problemstillingen omhandler oppdrettsnæringens opplevelse av ASC sertifiseringen, er empirien i denne studien hovedsakelig hentet fra selskapene som ble beskrevet innledningsvis. I tillegg har Bellona, en uavhengig miljøstiftelse, bidratt med informasjon om viktigheten av fokus på bærekraftig havbruk.

4.6 Innsamling av data

For å besvare problemstillingen på en god måte er man avhengig av å få kontakt med de rette informantene, forberede seg godt, stille de riktige spørsmålene og være bevisst sin rolle som forsker i prosessen. Dette delkapittelet tar for seg de ulike fasene i prosessen slik at leseren kan danne seg et inntrykk av hvordan datainnsamlingen ble gjennomført og hvilke elementer som potensielt kan påvirke hvilken informasjon som kommer til uttrykk.

4.6.1 Henvendelser

For å besvare en problemstilling er man avhengig av å komme i kontakt med de riktige informantene, og utvalget kan som nevnt foregå på ulike måter. Informantene i denne undersøkelsen ble valgt på bakgrunn av egenskaper og tilgjengelighet. Jeg fant fram til disse personene ved å benytte kontaktinformasjonen som var oppgitt på selskapenes nettsider eller søke etter representanter fra selskapene som har uttalt seg om ASC sertifiseringen på et tidligere tidspunkt. Det var ikke alltid opplagt hvem som kunne besvare mine spørsmål, og det måtte ofte flere eposter til før en samtale med en informant ble avtalt. Henvendelsene inneholdt en kort innføring om det aktuelle temaet i tillegg til en forklaring på hvorfor vedkommende var interessant for den aktuelle problemstillingen.

4.6.2 Forberedelser

Etter å ha sendt ut en rekke henvendelser stilte et utvalgt informanter seg til disposisjon. Den første var Solveig van Nes i miljøvernorganisasjons Bellona. Solveig er leder for havbruk og Ocean Forest og har jobbet i organisasjonen i om lag 1,5 år. Den andre var Anne Hilde Midttveit i Lerøy. Anne Hilde er Kvalitet/Miljø/CSR ansvarlig i Lerøy Seafood Group AS, som er morselskapet i Lerøy. Her jobber hun med å koordinere alle de andre selskapene så de går i samme retning og fronter de samme tingene. Den fjerde som tok kontakt var Kristin

Vibeke Hurum i Cermaq Norway ASA. Kristin jobber som Kvalitetsdirektør, noe som innebærer at hun er ansvarlig for selskapets sertifiseringer og HMS. Den fjerde som tok kontakt var Asbjørn Stensvold i Norway Royal Salmon. Stensvold er Kvalitetssjef.

Etter å ha mottatt respons fra selskapene som stilte seg til disposisjon ble det brukt en god del tid på å sette seg ytterligere inn i selskapenes bærekraftsrapporter. Det ble avtalt tidspunkt og gjennomføringsmetode over epost, og informantene ble før gjennomføringen av intervjuet spurt om de samtykket i at intervjuet ble tatt opp på diktafon for å sikre at informasjonen som skulle danne utgangspunkt for oppgaven ble mest mulig riktig. Dette samtykket alle i. Alle ble også informert om at dersom de ønsket å omformulere seg eller ikke ønsket å bli sitert på deler av sine svar sto de fritt til påvirke dette. Dette skjedde ved et par anledninger, og disse sitatene er derfor ikke en del av mine analyser.

4.6.3 Intervjuguide og gjennomføring

For at det skulle være mulig å se de ulike selskapene opp mot hverandre ble det utarbeidet en intervjuguide som sørget for at samtalene tok for seg de samme temaene. Informantene ble informert om hvilke tema som kom til å bli tatt opp i løpet av samtalen, men de fikk ingen oversikt over de konkrete spørsmålene på forhånd. Hensikten med dette var et ønske om at samtalen i størst mulig grad skulle reflektere deres umiddelbare tanker og synspunkter.

Spørsmålene i intervjuguiden skal bidra til å besvare problemstillingen, men ettersom informantene kom fra ulike selskaper var det en del variasjon i de forhåndsdefinerte spørsmålene. I tillegg ble det tatt høyde for at det kunne dukke opp informasjon underveis hvor det kunne være hensiktsmessig å stille oppfølgingsspørsmål for å få en ytterligere forståelse for det som ble formidlet. Noe av informasjonen førte også til at spørsmålene måtte omformuleres før intervjuet med neste informant. Det ble benyttet diktafon under alle intervjuene som ble gjennomført, og samtalene ble transkribert i ettertid.

4.6.4 Avslutning

Etter at alle de forhåndsdefinerte spørsmålene var stilt ble informantene spurt om de hadde noen andre tanker rundt bruken av ASC sertifiseringen som ikke hadde kommet fram i løpet av diskusjonen vi nettopp hadde hatt. Her fikk informanten mulighet til å komme med tilleggsinformasjon uten å få noen føringer på hva som etterspørres, noe som åpner for andre perspektiver på sertifiseringen som kan være viktig å belyse.

Til slutt ble informantene spurt om det var ok å bli kontaktet i ettertid dersom det skulle vise seg at det eksisterer et behov for tilleggsinformasjon knyttet til det vi allerede hadde snakket om. Dette var greit for samtlige, hvor de presiserte at det i så fall var best dersom vi kunne ta dette over telefon fremfor at de skulle svare på epost. Dette tyder på at de opplevde telefonsamtalen som en god og lett tilgjengelig metode å uttrykke sine opplevelser og synspunkter på. Avslutningsvis ble de takket for at de stilte sin tid til disposisjon, og på den måten gjør det mulig for meg å besvare oppgavens problemstilling.

4.7 Styrker og svakheter ved valg av design

I følge Thagaard (2010, s. 198) knyttes reliabilitet ”til spørsmålet om en kritisk vurdering av prosjektet gir inntrykk av at forskningen er utført på en pålitelig og tillitvekkende måte”. Sagt på en annen måte sier graden av reliabilitet noe om hvorvidt en annen forsker vil komme fram til de samme resultatene dersom vedkommende benytter seg av samme metode.

Repliserbarhet er et annet ord for dette, og tar utgangspunkt i en positivistisk forskningslogikk som setter nøytralitet høyt. Resultatene skal med andre ord være uavhengig av hvilke relasjoner som eksisterer mellom de som studeres og forskeren (Thagaard, 2010).

De semistrukturerte intervjuene av aktører fra oppdrettsnæringen utgjør en del av empirien i denne studien. Dersom en annen forsker skulle besvart den samme problemstillingen er det derfor ikke sikkert at vedkommende ville fått samme informasjon eller trukket de samme konklusjonene som denne studien innebærer. Hvordan forskeren forstår problemstillingen er avhengig av forskerens tidligere erfaring og kunnskap, og vil kunne påvirke hvorvidt vedkommende kommer i kontakt med de samme informantene, hvilken relasjon som skapes dem i mellom, hvilken informasjon som kommer til uttrykk underveis i samtalen og hvordan denne informasjonen analyseres. I kvalitativ forskning kan forskerens relasjon til studieobjekt med andre ord ikke anses som nøytral. I stedet for blir man her nødt til å argumentere for reliabilitet ved å gi gode begrunnelser for hvordan man har kommet fram til sine resultater (Thagaard, 2010).

Blant samtalene som ligger til grunn for studien er det stor forskjell på hvor omfattende de er og hvordan de ble gjennomført. Noen samtaler ble uformelle over en kaffekopp på Aquanor, andre foregikk på telefon med flere hundre kilometer mellom oss, mens andre foregikk over et konferansebord med påfølgende lunsj. Når man planlegger en studie er det ønskelig at

samtalene som ligger til grunn har et så likt grunnlag som mulig, men for å få informasjonen jeg var avhengig av ble jeg nødt til å være fleksibel.

Reliabilitet sier noe om studien gir oss svar på det vi lurer på, mens validiteten er knyttet til tolkningen av data og gyldigheten av forskerens tolkninger. Hensikter med validitet er å si noe om hvorvidt resultatene vi har fått stemmer overens med virkeligheten (Thagaard, 2010).

Uttrykket ”innsamling av data” kan for mange innebære en oppfattelse av at data er noe som eksisterer ute i samfunnet, og at disse kan hentes inn i undersøkelsen. Kvalitative undersøkelser innebærer imidlertid at forskeren på mange måter er med på å ”skape” data på bakgrunn av hvordan vedkommende forstår samfunnet (Thagaard, 2010). Fordelen med å foreta et strategisk utvalg er at forskeren kommer i kontakt med mennesker som sitter inne med den informasjonen som kreves for å besvare spørsmålene. Å benytte seg av et tilgjengelighetsutvalg er helt nødvendig for å komme i kontakt med mennesker som er villige til å gi den informasjonen som trengs.

Det er imidlertid også noen utfordringer ved utvalget. Når det gjelder tilgjengelighetsutvalget er det for eksempel en tendens til at et slikt utvalg representerer en type mennesker som er fortrolig med forskning (Thagaard, 2010). I følge Thagaard (2010) at høyt utdannede mennesker er mer tilbøyelige for å delta enn lavere utdannede mennesker. Dette knyttes til at høyere utdannede mennesker har et mer reflektert syn på sin situasjon. I dette tilfellet kan mennesker som velger å delta i intervjuene ha gjort seg opp en klarere mening om bruken av ASC sertifiseringer enn de som ikke ønsker å delta. På denne måten kan man få inntrykk av at dagens bedrifter har et mer bevisst forhold til standarden enn hva som er tilfellet. Dette kan svekke resultatets validitet.

En annen utfordring er at de som sier seg villige til å la seg intervjuer føler at de mestrer sin situasjon i større grad enn de som ikke lar seg intervjuer. Dersom dette er tilfelle har de sannsynligvis mindre imot at forskeren får innsyn i organisasjonen (Thagaard, 2010). Det ble i denne studien besluttet at det skulle tas i bruk tilgjengelighetsutvalg fordi det ble ansett som nødvendig for å få tak i informanter, men risikoen er at man kun får innsyn i virksomheter som satser stort på sertifiseringen og opplever denne som en suksess. Dette kan skape skjevhet.

Teorien man benytter seg av utgjør grunnlaget for hvordan empirien blir drøftet. I denne studien fungerer ISO 26000 som hovedperspektiv, noe som betyr at empirien som blir innhentet og studert vil sees i lys av dette perspektivet. Fordelen med et slikt perspektiv er at all empiri vil settes i sammenheng med den samme teorien, og på den måten lettere kan sammenlignes. Ulempen er imidlertid at det kan eksistere perspektiver som ikke er tatt i betraktning, og at man på den måten kan miste nyttige vinklinger på temaet.

Samfunnsansvar som fenomen har eksistert i lang tid, og begrepet bærekraftig utvikling har vært mye brukt etter utgivelsen av Brundtlandkommisjonens rapport i 1987. Til tross for dette finnes det foreløpig lite litteratur og forskning knyttet til dette. Dette kan skape utfordringer i forbindelse med valg av teorier fordi det er få å velge mellom. Styrken er imidlertid at denne studien kan bidra med spørsmål som tidligere ikke har fått så mye oppmerksomhet.

Begrepene samfunnsansvar og bærekraftig utvikling er begge kjente begreper, men det er ingen hemmelighet at begrepene tillegges ulik betydning avhengig av sammenhengen de blir satt i. Ulempen med dette er at teorien og empirien ikke nødvendigvis sikter til det samme når disse begrepene benyttes. Oppgaven har derfor stort fokus på å avklare disse begrepene, slik at fremtidige lesere har dette i bakhodet når resultatene fra forskningen drøftes.

Problemstillingen for denne studien går ut på å undersøke på hvilken måte ASC sertifiseringen kan bidra til en bærekraftig oppdrettsnæring. Det er imidlertid begrenset hvor mange selskaper man har kapasitet til å studere på tiden man har til rådighet, noe som fører til at resultatene ikke kan sies å gjelde alle virksomheter. Studien kan si noe om hvordan de utvalgte selskapene opplever ASC sertifiseringen, men den kan ikke si noe om hvordan andre virksomheter opplever det samme.

Fra teori til praksis

Metoden som er beskrevet i dette kapitlet ligger til grunn for hvordan studien gjennomføres, både med tanke på hvilke data som samles inn og hvilken teori som blir benyttet. Det neste kapitlet vil analysere datamaterialet på bakgrunn av den utvalgte teorien, slik at man i neste omgang kan besvare den endelige problemstillingen.

5.0 ANALYSE

Problemstillingen for denne studien er:

På hvilken måte kan miljøsertifisering Aquaculture Stewardship Council bidra til en bærekraftig oppdrettsnæring?

Denne problemstillingen besvares gjennom fire forskningsspørsmål:

- F1 Hva legger bedriftene i bærekraftig utvikling?*
- F2 Hvilke bærekraftutfordringer står næringen ovenfor?*
- F3 Hvorfor velger selskap å ASC sertifisere sine anlegg?*
- F4 Hvilke elementer legger ASC og ISO 26000 vekt på?*

De påfølgende delkapitlene vil analysere forskningsspørsmålene på bakgrunn av teorien som foreligger, bærekraftrapportene som er publisert og intervjuene som er gjennomført.

Til slutt vil problemstillingen besvares på bakgrunn av analysen av forskningsspørsmålene.

5.1 Forsknings spørsmål 1 - Et altomfattende begrep med tre bærebjelker

Begrepet bærekraftig utvikling blir mye brukt, både av myndighetene og næringslivet. Informantene i denne studien jobber i selskaper som har valgt å sertifisere sin virksomhet for å bidra til en mer bærekraftig oppdrettsnæring, men hva forstår de egentlig med bærekraftig utvikling? Det første forsknings spørsmålet i denne studien er derfor:

Hva legger bedriftene i bærekraftig utvikling?

Begrepet bærekraftig utvikling gikk igjen i flere sammenhenger i intervjuene med informantene, og alle informantene som tok del i studien nevnte selv begrepet før de ble introdusert for det. Det finnes imidlertid ingen vedtatt enighet om hva man egentlig snakker om når begrepet blir brukt, noe informantene påpeker uoppfordret. Allerede da en av informantene skulle presentere sin rolle i sitt selskap, ble bærekraft et tema:

”(...) Jeg skal ikke komme inn på bærekraft allerede, fordi det er ufattelig vanskelig og altomfattende, og det er et veldig vanskelig begrep å forholde seg til, for det finnes ikke noen definisjon på det.”

Også en av de andre informantene var usikker på hva begrepet innebærer:

”(...) Det bærekraftigordet, det er et ord som ingen egentlig vet hva du skal legge i fordi at sammenligner du det med andre produksjoner av andre matvarer så er det jo noe på alt som kan sies å være ikke hundre prosent bærekraftig (...)”

En av informantene beskriver bærekraftbegrepet som altomfattende, og når de øvrige informantene blir bedt om å forklare hva de legger i begrepet blir det fort tydelig at bærekraftbegrepet oppleves som mer enn bare et spørsmål om miljø. Bærekraft blir blant annet satt i sammenheng med at ”alt henger sammen med alt”, noe som bekreftes i en av de andres opplevelse av begrepet:

“Nei, altså, du skal jo på en måte drive bærekraftig innenfor ytre miljø og miljø generelt og så skal du ha økonomisk inntjening, og så skal du ha et samfunnsansvar. Så alle de tre pilarene må være gjennomførte og på en måte gi noe tilbake for at du skal kunne drive bærekraftig.”

Bærekraft blir her beskrevet som et fenomen som inneholder flere elementer, både miljømessig, økonomisk og sosialt. Fenomenet beskrives som tredelt, noe som underbygges av alle informantene:

”(...) jeg vil ikke begi meg ut på definisjoner, for det blir bare tull. Jeg tror bærekraft må være innenfor de tre bærebjelkene, og er den ene skeiv så blir hele huset skeivt. Og så får man heller si at totalt sett så vurderer man seg som sådan.”

En forståelse av bærekraftbegrepet som tredelt stemmer godt overens med rådende oppfatninger om bærekraftig utvikling og Elkingtons teori om den tredelte bunnlinjen. En slik tankegang krever at man har fokus på den sosiale likheten og den økologiske rettferdigheten i tillegg til de økonomiske hensynene som må tas.

Miljø

Akvakultur handler kort sagt om matproduksjon i vann, og selskapene som har valgt å ASC sertifisere sine anlegg er innforståtte med at man ikke opererer i et vakuum:

”(...) og det er fordi at bærekraft er litt spesielt i vår næring, eller spesielt, det er ingen som på en måte kan bli god uten at de andre er med på å trekke lasset. Påvirkning i havområdene eller det vi gjør ikke sant når vi.. Påvirkningen fra oppdrettsanlegg er jo avhengig av at andre også har en streng praksis. For eksempel hvis man skal lykkes med lus og spredning av sykdomssmitte og.. så det krever samarbeid”

Med utgangspunkt i Brundtlandkommisjonens definisjon av bærekraftig utvikling som ”development that meets the needs of the present without compromising the ability of future generations to meet their own needs” ble informantene spurt om hvorvidt de mener det er mulig å drive oppdrett på en måte som ikke påvirker fremtidige generasjoners mulighet til å tilfredsstillere sine behov på samme måte som vi nå tilfredsstiller våre egne. En av informantene stiller spørsmål ved om vi i det heletatt fikk satt til rådighet alt det være forfedre fikk, mens en annen drøfter hvorvidt det er mulig å drive oppdrett uten å etterlate seg spor:

”Ja, det er jo det som er det ideelle. Samtidig så vet jo vi det at hvis du ikke har oppdrett på en lokalitet på noen år så tar det ikke lang tid før den lokaliteten er tilbake

til det alminnelige, sånn som før man drev oppdrett på stedet. Så da er det gjerne diskusjonen; hvor lang tid skal man forvente at det tar før man er tilbake igjen?”

Ser man dette sitatet isolert sett får man inntrykk av at informanten sier at det *kan* si at anlegget ikke etterlater seg spor på stedet, hvis man bare venter lenge nok. En annen informant mener på sin side at konsesjonene virksomheten har fått tildelt består av flytende materiale, og at man må ha med seg dette perspektivet når man drifter virksomheten. Som oppdretter får man løyve til å være på en fysisk plass, og mediumet som benyttes er vannet som til en hver tid befinner seg oppi merden:

”Det mediumet vi trenger, det er jo vannet som er oppi der. Men det er jo ikke der lenger. Det er jo DER nå, og det er kommet noe fra naboen inn til oss. Og da må vi sørge for at ikke vi skusler andre brukere sin mulighet av det vannet, slik at det blir noen forringelse for dem.”

Ettersom dagens produksjon av laks stort sett foregår i åpne merder, setter naturen premissene for næringens drift og hvordan veksten vil bli fremover. Regjeringen er opptatt av at næringen skal fortsette å vokse og ”at veksten skal være miljømessig bærekraftig” (Nærings- og fiskeridepartementet, 2015, s. 18). De vektlegger både de økonomiske, sosiale og miljømessige aspektene når de snakker om bærekraftig utvikling, men er tydelige på hvor de største utfordringene ligger: ”I dag er det først og fremst den miljømessige bærekraften som er utfordrende for oppdrettsnæringen.” (Nærings- og fiskeridepartementet, 2015, s. 18)

Den økologiske bunnlinjen Elkington (2001) refererer til krever at man vurderer virksomhetens påvirkning på naturens balanse. I oppdrettsnæringen blir denne balansen ivarettatt gjennom myndighetenes krav til blant annet legemiddelbruk, brakklegging, rømming og vannkvalitet. I tillegg har aktører i næringen selv stilt krav til ivaretagelse av miljøet gjennom å engasjere seg i globale initiativ.

Samfunn

ASC standarden er en internasjonal standard, noe som betyr at spørsmålene som må besvares for å oppnå en sertifisering vil oppleves som mer eller mindre aktuelle av ulike nasjoner. Noen opplever store utfordringer innen ett område, mens man sliter med helt andre utfordringer på den andre siden av kloden. Når det gjelder prinsipp 6 i ASC standarden, som

krever at anleggene utvikles og drives på en sosialt ansvarlig måte, mener en av informantene at Norge har en fordel:

”Altså dette med sosial bærekraft har vi aldri fått noe avvik på. Det er heller.. du blir heller irritert over spørsmålene du får; om du betaler lønn, om du har tvangsarbeid, om du tar passene fra folk som jobber”

Under sertifiseringen av et anlegg fikk ett av selskapene som deltok i studien spørsmål om det er fri organisasjonsrett. Selskapet viste til at dette er noe som står i loven, men fikk da beskjed om å sette det inn i avtalen. Prinsipp 1 i ASC standarden krever at alle lover, forskrifter og regionale bestemmelser overholdes, men ettersom disse varierer fra nasjon til nasjon blir det også kontrollert for i prinsipp 6. Også lokal- og urbefolkningen blir regulert i loven, hvor de har sin uttalerett:

”(...) det er jo ikke sånn at når vi har en lokalitet et sted så kjører vi over hele bygda. Sånn er det ikke i Norge. Det kan godt hende at det er sånn i andre land, og det er det det er tatt høyde for.”

Den sosiale bunnlinjen Elkington (2001) referer til krever at man vurderer virksomhetens påvirkning på menneskene som er en del av, eller står utenfor, organisasjonen. I oppdrettsnæringen blir hensynet til de samfunnsmessige aspektene ivaretatt gjennom blant annet fri organisasjonsrett, bestemmelser for arbeidstid og inkludering av lokalbefolkningen.

Økonomi

Et av selskapene som ble representert i studien opplevde at det ikke var så mange som var interessert i ASC sertifiseringen i begynnelsen, men at man etter en modningsprosess har opplevd økt etterspørsel. Nå opplever selskapet at de har mindre sertifisert fisk enn markedet etterspør. Informantene i studien legger imidlertid ikke skjul på at det er både tid- og ressurskrevende å ASC sertifisere anlegg. En informant for et annet selskap kunne fortelle at organisasjonen har jobbet i lengre tid med å finne kunder som er villige til å betale det det koster:

”Det er jo dyrt for oss. For det påløper masse ekstra kostnader ved å prosessere ASC

fisk. Det er mange kunder som sier at ”det er fint det, men vi er ikke interessert i å betale ekstra”.

Dette funnet tyder på at oppdrettsselskapene har en ulik opplevelse av markedets etterspørsel. Dette funnet underbygges ved at en av informantene legger vekt på at det er ønskelig å oppnå en så høy pris som mulig for produktet for å veie opp for de høye kostnadene som er forbundet med å sertifisere anleggene. Dersom de ikke får igjen noen ting i markedet, blir det vanskelig å forsvare sertifiseringen, og hvorvidt investeringen lønner seg vil få betydning for deres strategi fremover:

”Vi er i en commodity business vet du, som er kostnadsdrevet. Vi lever av marginer. Så den som vinner dette er de som klarer å ha lavest kostnader, så vi er helt avhengige av å ha fokus på kostnader, og dette er helt klart kostnadsdrivende, og da er det viktig å ha en pris som gjør det bærekraftig over tid”

En annen informant uttalte under samtalen at selskapet per dags dato får igjen for de kostnadene som er forbundet med å produsere ASC sertifisert fisk, men at man ser for seg at dette vil endres når det blir overproduksjon i forhold til etterspørsel. Informanten er imidlertid tydelig på at dette ikke vil få betydning for hvorvidt de ønsker å satse videre på sertifiseringen, da deres begrunnelse for å sertifisere er knyttet til interne forbedringsprosesser. Det er med andre ord også forskjeller på selskaper når det kommer til hvorvidt de stiller krav til at sertifiseringskostnaden skal gjenspeiles i produktets pris.

Den økonomiske bunnlinjen Elkington refererer til krever at man vurderer kostnader og etterspørsel når man skal vurdere selskapets bærekraft over tid. I dette tilfellet innebærer dette at man vurderer hvorvidt kostnadene som er forbundet med ASC sertifiseringen er konkurransedyktige over tid. I tillegg må man ha en formening om hvorvidt ASC sertifisert fisk er noe det vil være etterspørsel etter over lengre tid.

Cermaq (2015) skriver i sin bærekraftrapport at selskapet har en målsetning om å skape verdier både for ansatte, eierne og samfunnet, og at dette skal gjøres gjennom bærekraftig havbruk. I den anledning står de økonomiske resultatene sentralt for både finansinstitusjoner og aksjonærene. De skriver i sin bærekraftrapport at ”hvis Cermaq ikke lykkes med å skape økonomiske resultater vil alle andre mål om bærekraftig havbruk også mislykkes” (Cermaq,

2015, s. 36). Økonomisk bærekraft blir med andre ord beskrevet som en forutsetning for bærekraft generelt, og ”viktig for at selskapet skal kunne være en attraktiv arbeidsgiver og ansvarlig samfunnspartner” (Cermaq, 2015, s. 36).

Bærekraftig utvikling som organisasjonsidé

Når informantene snakket om arbeidet med bærekraft eller bærekraftig utvikling ble dette gjerne beskrevet som et ansvarsområdet som håndteres av en eller flere enkeltpersoner i bedriften. Denne personen har gjerne en administrativ rolle som holder oversikt over gjeldende standarder og sertifiseringer, og koordinerer arbeidet mellom de øvrige delene av organisasjonen. Bærekraftig utvikling fremstår først og fremst som noe som håndteres av ledelsen, og som skal ligge til grunn for de retningslinjene som skal overholdes ute på anleggene.

Informantene i studien bruker blant annet begrepet bærekraftig når de skal begrunne store avgjørelser som foretas i virksomheten. Et eksempel på dette er hvordan en informant begrunner valget om å ASC sertifisere selskapets anlegg:

”det var en naturlig ambisjon at vi som er medlem av GSI, og jobber for en bærekraftig utvikling, tar i bruk den mest strenge standarden da, som er ASC.”

Også en annen informant bruker bærekraft som en av begrunnelsene for å ASC sertifisere virksomhetenes anlegg:

”Den har tatt mange år å utvikle, og mange visste at den kom til å falle på plass, og når det begynte å bli klart bestemte vi oss for at vi egentlig var klare for en ny forbedringsprosess, og da passet det egentlig godt fordi vi ønsker å jobbe mest mulig miljømessig og bærekraftig riktig og da er den det beste alternativet som er per i dag i hvert fall da.”

Det at alle informantene som tok del i studien selv nevnte begrepet før de ble introdusert for det, indikerer at bærekraftbegrepet har en sentral rolle i oppdrettsnæringen. Moderne organisasjoner blir i stor grad påvirket av ideer om som sier noe om hvordan organisasjonen skal utformes og ledes, og bærekraftig utvikling kan være et eksempel på et slik idé. Man vet ikke hvordan det skal defineres, men man er enige om at det er viktig. Bærekraftig utvikling

er et begrep som gjør seg synlig i ulike næringer, og kan på den måten beskrives som allestedsnærværende. I tillegg gjør det seg gjeldene globalt, noe som tyder på at det lett sprer seg.

Begrepet bærekraftig utvikling kan i denne studien også beskrives som gjennomtrengende. I tillegg til at det har spredt seg som et sentralt begrep i næringen som overflatefenomen har det i tillegg gjort seg gjeldene dypere i organisasjonen i form av valget om å ASC sertifisere anlegg. Ideen bærekraftig utvikling kan være utfordrende å slippe unna for oppdrettsnæringen. Kunder og forbrukere stiller krav om at de driver bærekraftig og det er vanskelig å betvile at idéen bærekraftig utvikling er av relevans for næringen. I tillegg stiller myndighetene en rekke krav til at næringen skal fokusere på bærekraft for at veksten i årene fremover skal bli positiv.

Fokuset på bærekraftig utvikling har også utløst større endringer i oppdrettsnæringen, hvor deltakelsen i GSI, og sertifiseringen i henhold til ASC standarden, er eksempler på dette. Ingen av informantene nevner ordet veldedighet i forbindelse med begrepet bærekraftig utvikling, noe som tyder på at de opplever bærekraft som noe som skal integreres i virksomheten, og knyttes til kjerneaktiviteten, heller enn at det skal holdes adskilt.

En ledende leverandør av bærekraftig laks

Vi har vært vitne til en betydelig klimaendring de siste tiårene, og mange organisasjoner opplever utfordringer knyttet til klimaavtalene disse har resultert i (Ihlen, 2009). I følge Langhelle (2000) har dette resultert i at mange organisasjoner benytter begrepet bærekraftig utvikling når de skal beskrive sin virksomhet. Norway Royal Salmon velger på sine nettsider å omtale sin virksomhet som en ”ledende produsent av bærekraftig laks” (Norwayroyalsalmon.com, udatert¹). Denne påstanden tyder på at virksomheten ønsker å fremstå som bærekraftig, og i følge Langhelle (2000) er dette noe som kjennetegner flere virksomheter.

En av informantene forklarte tidlig i samtalen at bærekraftbegrepet er vanskelig, og at avhengig av hvem man snakker med vil man kunne finne noe ved alle virksomheter som ikke kan sies å være ett hundre prosent bærekraftig:

¹ <http://norwayroyalsalmon.com/no/Fra-smolt-til-sushi>

”(...) Men vi mener jo selv at vi driver bærekraftig, men at vi har noen utfordringer vi må løse, men det kommer an på hva du legger inn i definisjonene her.”

Til tross for at informanten mener at man kan finne noe ved alle virksomheter som kan sies å ikke være bærekraftig, velger informanten å betegne sin virksomhet som bærekraftig. Denne uttalelsen kan settes i sammenheng med å benytte begrepet ”simply for image-making purposes” (Moon, 2007, s. 297). Informantens sitat tyder på at virksomheten *velger* å definere seg som bærekraftig til tross for at de ikke har løst alle utfordringer relatert til bærekraft.

Uklare definisjoner og tydelige utfordringer

Funnene i analysen tyder på at informantene opplever begrepet bærekraftig utvikling som vanskelig å definere. Likevel er det mye som tyder på at de har den samme forståelsen av innholdet i begrepet. Det er enighet om at bærekraftig utvikling tar for seg både miljømessige, sosiale og økonomiske aspekter, og de mener alle at bærekraftig utvikling er et begrep som angår deres kjernevirksomhet.

Miljøsertifiseringen Aquaculture Stewardship Council ble utarbeidet for å bidra til en mer bærekraftig oppdrettsnæring, og alle informantene i studien har valgt å ASC sertifisere flere av sine anlegg. På denne måten har de jobbet med bærekraftig utvikling på et operasjonalisert nivå til tross for definisjonsproblematikken, noe som viser at en uklar definisjon ikke trenger å ha så mye å si dersom man er enige om hva man anser som bærekraftutfordringer, og hvordan man skal jobbe for å løse dem. Det neste vil derfor gå inn på hvilke utfordringer næringen står ovenfor.

5.2 Forskningsspørsmål 2 - En næring med utfordringer

Oppdrettsnæringen har opplevd en enorm vekst de siste årene (Nærings- og fiskeridepartementet, 2015), men har i den samme perioden også stått ovenfor en rekke utfordringer. Det andre forskningsspørsmålet er dermed:

Hvilke bærekraftutfordringer står næringen ovenfor?

Stortingsmelding 16 nevner en rekke utfordringer knyttet til oppdrettsnæringen, og flere av disse utfordringene går igjen i selskapenes bærekraftrapporter. Slik myndigheten ser det er lakselus, rømming, genetisk påvirkning på ville laksebestander, utslipp av organisk materiale og næringssalter, sykdommer og bruk av forressurser noen av de viktigste utfordringer næringen står ovenfor (Nærings- og fiskeridepartementet, 2015). Dette forskningsspørsmålet vil gå nærmere inn på hvordan myndighetene, oppdrettsselskapene og andre aktører opplever noen utfordringer.

I samtale med Solveig van Nes i Bellona, ble det understreket at når man snakker om bærekraftig utvikling må dette sees i et større bilde hvor megatrendene henger sammen. Populasjonen øker, noe som fører til at vi får en enorm økning i energiforbruk og energibehov. Dagens behov for fossil energi er enormt, noe som fører til voldsomme mengder forurensning i form av utslipp. Vi har et stort behov for ren energi, og vi har behov for enda mer energi. Behovet for mat er økende, og vi får stadig mindre tilgang på rent vann og dyrkbar jord. Dermed blir jord og vann, forutsetningene for matproduksjon, knapphetsressurser. I følge Solveig van Nes mener Bellona at dette setter oss i en umulig floke hvor spørsmålet er hvordan man kan lage mer mat, bruke mindre ressurser og lage mer energi uten å forurense mer.

Fiskehelse og fiskevelferd

Alle aktører som driver akvakultur i Norge er nødt til å forholde seg til gjeldende lover, forskrifter og internasjonale regler. Disse omhandler også fiskehelse og fiskevelferd. Cermaq skriver i sin bærekraftrapport at ”sunn fisk er nøkkelen til suksess for all oppdrettsvirksomhet” (Cermaq, 2015, s. 37), og i følge Nærings- og fiskeridepartementet (2015) blir det å opprettholde en god fiskehelse ofte beskrevet som en forutsetning for å få tilgang på markeder i andre land.

Lakselus

Lakselusa beskrives av Veterinærinstituttet (2015) som et av de mest alvorlige problemene for norsk oppdrettsnæring. Lakselus er et krepsdyr som finnes naturlig på laksefisk i saltvann. Den vokser ved å skifte skall og parrer seg på fisken. Når lakselusa befinner seg i en merd med oppdrettslaks har den mange verter å formere seg på, noe som øker smittepresset i området. Det er dokumentert at høy produksjonstetthet av laks fører til større forekomst av lus. Når lusa fester seg på laksen spiser den hud, slim og blod. Dette kan føre til større sår på fisken.

I følge Nærings- og fiskeridepartementet (2015) utgjør lakselus den mest kjente og målbare miljøpåvirkningen på ville bestander. Lusa regnes i utgangspunktet ikke som et fiskehelseproblem for oppdrettsfisken, men ettersom oppdrettsnæringen innebærer at store mengder fisk er samlet på ett sted, kan dette føre til at antallet lus som genereres blir stort. I Cermaq's bærekraftsrapport (2015) sier selskapet seg enig i at lakselus utgjør en betydelig utfordring i laksenæringen. Selskapet erkjenner at luseangrepene gjør oppdrettslaksen til verter for lakseparasittene, noe som er med på å øke infeksjonspresset på de ville laksebestandene.

Regelverket oppdrettere av laks må forholde seg til sier noe om hvor mye lus som er akseptabelt, og dersom man beveger seg utenfor denne grensen må det iverksettes tiltak for å bekjempe lusa. Legemidler har vært den vanligste behandlingsformen frem til i dag, men den økende bruken har ført til utvikling av resistens mot disse. Dette har ført til et stadig større fokus på ikke-medikamentelle tiltak (Veterinærinstituttet, 2015).

Lerøy har oppnådd gode resultater i sin satsning på rognkjeks, en lusespisende rensefisk, og vil på bakgrunn av dette satse ytterligere på produksjon og utnyttelse av dette virkemidlet. På denne måten vil de også kunne redusere bruken av legemidler. Målet er tilnærmet nullnivå i bruk av medikamentell behandling i 2016 (Lerøy, 2015). Lerøy beskriver i sin Miljørapport (2015) at selskapet har slitt med å holde lusenivåene under grensene i lakselusforskriften ved sine lokasjoner på Vestlandet og i Midt-Norge, og viser til at dette er et felles problem for oppdrettsvirksomhet i denne regionen. Lerøy beskriver sin hovedmålsetning i sin Miljørapport: "Vi ønsker å unngå kjønnsmodne lakselus og vi ønsker å unngå bruk av kjemikalier i behandlingen mot lakselus" (Lerøy, 2015, s. 102).

I følge Fiskeri- og havbruksnæringens landsforening er det ikke påvist sammenheng mellom dødelighet på utvandrende smolt og forekomsten av lakselus i oppdrettsanlegg (Nærings- og fiskeridepartementet, 2015). Dette synet deles ikke av nærings- og fiskeridepartementet, som viser til at føre-var-prinsippet. Det finnes ingen detaljert kunnskap om hvilken betydning forekomsten av lakselus på enkeltlokasjoner har for ville fiskebestander i samme område, men i Stortingsmelding 16 (Nærings- og fiskeridepartementet, 2015) står det hevet over alt tvil at forekomsten av lakselus i merdene bidrar til økt smittepress på ville bestander. Smittepresset blir spesielt stort der saltinnholdet og temperaturen er høy, noe som gjelder for både oppdrettslaksen og ville fiskebestander. Undersøkelser som har beregnet smitterisiko viser at økende sjøavstand mellom lokasjoner fører til redusert press (Nærings- og fiskeridepartementet, 2015)

En av informantene i studien bekrefter at lusenivåene utgjør en utfordring for selskapet, også i sammenheng med ASC sertifiseringen:

”Vi har jo utfordringer i forhold til luseproblematikk, og det er jo den som stopper oss fra å ikke bli sertifisert på alle anleggene per i dag. Og det er der vi har en jobb å gjøre for å på en måte møte kravene i standarden, i ASC. Vi tilfredsstiller jo de norske kravene, men det er en kombinasjon der med lus, vasking av nøter, og alle de kravene som er relatert til lusehåndtering.”

En annen informant viser til at lusepåslagene kan inntreffe i løpet av kort tid, og anser derfor lakselus som en av utfordringene som kan føre til at anlegg man trodde var kvalifisert for ASC sertifisering, ikke er det likevel:

”Og så varierer det jo hele tiden ikke sant. Plutselig får man problemer med lus som gjør at man kan miste sertifiseringen”

Lokalitetsforhold

Stoffene som oppdrettsnæringen slipper ut i havet består hovedsakelig av elementer som finnes naturlig i havets økosystem, som organisk materiale og næringssalter. Utslippene fra oppdrettsanleggene utgjør kun fem prosent av kystvannets totale mengde næringssalter, og denne typen utslipp blir i dag ikke regnet som et vesentlig miljøproblem av myndighetene. Man vet at næringssaltene som registreres kan komme fra andre kilder enn oppdrett, da

havstrømmene langs norskekysten kommer fra andre land. Dette betyr at utslippene som registreres ikke nødvendigvis vil reduseres dersom produksjonen av oppdrettslaks innskrenkes. Man er imidlertid bekymret for at en vekst i næringen vil kunne by på utfordringer knyttet til utslipp av næringssalter i framtiden (Nærings- og fiskeridepartementet, 2015)

For å få lov til å drive med oppdrett av matfisk er man nødt til å ha en utslippstillatelse som setter grenser for tillatt biomasse ved lokaliteten. Denne tillatelsen gis av miljømyndighetene hvor fylkesmannen, som forurensningsmyndighet, vurderer hvorvidt en utslippstillatelse kan gis etter forurensningsloven ved en lokalitetsklarering (Nærings- og fiskeridepartementet, 2015). Ved produksjon av matfisk blir merdene ved Lerøys anlegg overvåket med sensorikk og kamera på merdenivå for å sikre optimal kontroll og føring. Hensikten med dette er å sikre fiskehelse og optimal tilvekst, samt unngå utslipp til miljøet (Lerøy, 2015).

Siden 2005 har alle matfiskanlegg vært pålagt å gjennomføre en overvåkning av miljøet etter Norsk Standard NS 9410:2007. Dette er en såkalt MOM (Matfisk – Overvåkning – Modellering) undersøkelse, og viser den enkelte lokalitets påvirkning på bunnforholdene. Her kan man skille mellom B-undersøkelser og C-undersøkelser. B-undersøkelser viser hvordan lokaliteten påvirker bunnforholdene under lokaliteten, mens C-undersøkelser viser hvordan nærliggende områder påvirkes av lokaliteten. Hensikten med undersøkelsene er å kartlegge hvordan lokaliteten og nærmiljøet påvirkes slik at man kan vurdere hvorvidt lokaliteten kan benyttes uten at miljøet påvirkes uakseptabelt (Nærings- og fiskeridepartementet, 2015).

Cermaq (2015) erkjenner i sin bærekraftsrapport at oppdrettsanleggene påvirker sine omgivelser, men at denne varierer avhengig av for eksempel dybde, havstrømmer og type havbunn. For å begrense denne påvirkningen blir lokaliteten brakklagt etter et utsett. Noen interessenter mener også at ulike former for fugler og sjøpattedyr påvirkes av oppdrettsanleggene, men Cermaq mener på sin side ”at oppdrettsnæringen ikke påvirker biomangfoldet for disse rovdyrene” (Cermaq, 2015, s. 39).

Kjemikalier, legemidler og resistens

I tillegg til utslipp av stoffer som finnes naturlig i havets økosystem slippes det også ut kjemikalier og legemidler, spesielt i forbindelse med medisiner mot lus. Bruken av denne typen antibiotika er svært lav i norsk oppdrettsnæring, men ved utstrakt bruk kan den

forårsake resistens mot legemidlene. Resistens kan føre til økt bruk av medikamentet eller at man må gå over til å benytte medikamenter som er mer miljøfiendtlige. For eksempel vil legemidler som inneholder flubenzuroner hindre skalldannelsen til krepsdyr. Resistensen kan i tillegg spres til nærliggende lokaliteter, og man fokuserer derfor på å utvikle andre metoder for å bekjempe lakselus som ikke er medikamentelle (Nærings- og fiskeridepartementet, 2015).

Rensefisk er det mest utbredte ikke-medikamentelle hjelpemiddelet mot lakselus. Rensefisk er en samlebetegnelse på ulike arter villfanget leppefisk eller berggyllt og rognfisk som er oppdrettet. Rensefisken spiser lus av laksen. En annen metode er å benytte hjelpemidler som skjermer laksen mot luselarver. Eksempler på dette er luseskjørt, strømskjørt og nedsenkede merder, avl, laserbehandling og helsefôr (Veterinærinstituttet, 2015).

I følge Cermaq's bærekraftsrapport (2015) stammer alle sykdommer hos oppdrettsfisk fra villfisk. Forskjellen på oppdrettslaksen og villaksen er imidlertid at villaksen ikke lever oppå hverandre på samme måte som oppdrettslaksen, og det er derfor mindre sannsynlig at patogenene medfører sykdom (Cermaq, 2015).

Flere sykdommer kan behandles ved hjelp av legemidler, hvor unntaket er sykdommer som er forårsaket av virus (Cermaq, 2015). Cermaq (2015) beskriver at den optimale situasjonen er god dyrehelse uten bruk av legemidler, og selskapet har derfor et stort fokus på forebyggende fiskehelse. Det skal ikke benyttes antibiotika med mindre det er helt nødvendig, og eksisterende regelverk skal overholdes ved en eventuelt avlusing. På grunn av faren for at oppdrettsfisk kan rømme ved badbehandlinger øver selskapet med tomme merder for å sikre at behandlingen blir vellykket (Cermaq, 2015).

Norway Royal Salmon (2015) skriver i sin bærekraftsrapport at de benytter vaksiner som er forebyggende helsetiltak når det vurderes som effektivt. Sykdommer fisken kan vaksineres mot er for eksempel vibriose, furnukulose og PD.

En av informantene i studien er opptatt av at alt henger sammen med alt når man snakker om bærekraft, og mener ASC sertifiseringen er en sertifisering i støpeskjeen. For eksempel mener informanten at det er en del kriterier som går på hvordan man beregner lusebehandling som ikke godt nok måler det den prøver å måle:

”De legger blant annet ikke vekt på volum, og det er jo helt vesentlig om du har brukt en liter eller om du har brukt hundre liter i miljøsammenheng.”

Også en av de andre informantene påpekte standardens tendens til å ikke ta hensyn til hvilken mengde avlusingsmiddel som blir benyttet de gangene behovet inntreffer, og uttalte: “om du avluser ti merder eller ei merd, så spiller ikke det noen rolle”.

Rømming

I følge Stortingsmelding 16 (2015) er det allment akseptert at villaks blir genetisk påvirket av rømt oppdrettslaks. Blant annet kan påvirkningen redusere den enkelte laksestammes evne til lokal tilpasning, i tillegg til at den rømte fisken kan påvirke ville bestander i form av infeksjoner og konkurranse på gyteplasser. I den anledning viser forskning at rømming av gyteklar fisk eller nyutsatt fisk får størst konsekvenser.

Miljødirektoratet (2015) støtter påstanden om at rømt oppdrettslaks påvirker den ville laksebestanden. Den norske oppdrettslaksen har sin opprinnelse fra et lite utvalg ville laksebestander, og blir gjennom avl stadig mer genetisk forskjellig fra ville laksebestander. Oppdrettslaksen er avlet for å inneha egenskaper som for eksempel alder ved kjønnsmodning, hurtig vekst, sykdomsresistens, kjøttfarge og fettinnhold (Miljødirektoratet, 2015). Den ville laksebestanden har stor genetisk variasjon, noe som gjør den bedre rustet til å tilpasse seg endringer i miljøet. Oppdrettslaksen har ikke den samme variasjonen.

Dagens produksjon er basert på bruk av åpne merder, og i tillegg til luseproblematikken, utgjør den også en fare for rømming (Lerøy, 2015). Rømming utgjør en utfordring for næringen når det kommer til både bærekraft, svekket omdømme og økonomisk tap. Derfor er det viktig med fokus på rømmingssikring, hvor en hver operasjon krever god planlegging, trygg gjennomføring og effektiv etterkontroll. Rømming eller fare for rømming rapporteres til myndighetene, og havbruksselskaper som opererer i nærhet til hverandre utveksler erfaringer og kompetanse for å forhindre uønskede hendelser i fremtiden (Lerøy, 2015).

Lerøy understreker i sin miljørapport at ingen konstruksjoner, verken land- eller sjøbaserte, åpne eller lukkede, er 100 % rømmingssikre. Lerøy deltar sammen med flere havbruksaktører i Norge i et prosjekt hvor målet er å kunne spore rømt laks tilbake til riktig eier. Dette kan gjøres gjennom en ny type teknologi hvor fiskeskjellene blir analysert (Lerøy, 2015).

I følge Norway Royal Salmons bærekraftsrapport (2015) er rømming av fisk uheldig med tanke på næringens omdømme og påvirkningen på villaksstammene. Cermaq viser i sin bærekraftsrapport (2015) at rømt oppdrettsfisk kan påvirke biomangfoldet på ulike måter. Den mest alvorlige påvirkningen som trekkes fram er ”krysning med villaks og potensiell spredning av patogener fra oppdrettsfisk til villfisk” (Cermaq, 2015, s. 39). Spredning av patogener fra oppdrettslaks til villfisk er enda ikke registrert, og blir beskrevet som et vanskelig forskningsfelt. Utfordringen angående krysningen mellom villaks og oppdrettslaks er på sin side registrert, men blir beskrevet som begrenset til Norge, ettersom begge gruppene hører til den atlantiske laksearten (Cermaq, 2015).

Fôr

Fiskeriminister Elisabeth Aspaker la i en pressemelding om vekst i havbruksnæringen vekt på at veksten myndighetene legger opp til vil være påvirket av miljøhensyn:

”Næringen er nødt til å løse utfordringene med lus og rømming. På lengre sikt må også utfordringer knyttet til fôr løses om potensialet skal realiseres” (Regjeringen, 2014)

I følge Cermaq vil energi gå tapt for hvert trinn i verdikjeden, og derfor må fôret optimaliseres ved produksjon av matfisk (Cermaq, 2015). Produsenter av fiskefôr til norsk oppdrettsnæring har ansvar for å dokumentere ”at fôret inneholder fiskemel og fiskeolje produsert fra bærekraftig forvaltede bestander og at vegetabiliske råvarer er høstet bærekraftig” (Nærings- og fiskeridepartementet, 2015, s. 59). Eksempler på fôrmidler er kjøttbeinmel, fiskemel, hel havre og soyaprodukter. I tillegg til dette består foret av ulike vitaminer, konserveringsmidler og sporelementer. En fôrblending har til hensikt å oppfylle fiskens behov for energi og næringsstoffer og er gjerne tilpasset en bestemt fase i av livet. Den som drifter anlegget har ansvar for å sørge for at foret som benyttes er innfrir myndighetenes krav til produksjon, og på samme måte har driftsansvarlig ansvar for at foret som ikke er i henhold til regelverket blir trukket fra markedet (Mattilsynet, 2015).

Ingrediensene i fiskefôret kommer fra både landbruket og havet, Cermaq skriver i sin bærekraftsrapport at ”dersom fiskeoppdrett skal være bærekraftig, er oppdrettsnæringen avhengig av bærekraftige fôrressurser. Å drive rovdrift på fôrressursene er ikke et alternativ” (Cermaq, 2015, s. 40). Bærekraft innen landbruk er spesielt viktig for oppdrettsnæringen, da

en økende andel av ingrediensene i fiskefôret stammer fra nettopp landbruk. Fra landbruk benyttes det blant annet soya, gluten og mais. Cermaq er opptatt av at bærekraftig fôr handler om mer enn bare miljøpåvirkning, og vektlegger i tillegg de sosiale problemstillingene knyttet fôrproduksjonen (Cermaq, 2015).

Lerøy legger i sin bærekraftrapport vekt på at bruken av fiskefôr skal være optimal og kostnadseffektiv, og for å oppnå dette samarbeider med sine fôrleverandører for å videreutvikle råvaresammensetningen i fôret slik at det kan tilpasses lokalt (Lerøy, 2015). I følge Norway Royal Salmon produseres fiskens fôr ”i henhold til norske og internasjonale lover, slik at dette er i overensstemmelse med krav til bærekraft og gjeldende miljøkrav” (Norway Royal Salmon, 2015, 3.55).

Energibruk

Under produksjon av matfisk benytter mange anlegg dieselaggregater til nødvendig strømproduksjon. Slike aggregater er både støyende og forurensende, og benytter flere titalls tusen liter diesel i året. Oppdrettsselskapet Måsøval fikk sin energibruk kartlagt gjennom statsforetaket Enova, noe som førte til at det ble besluttet å innføre landstrøm på deres anlegg (Enova, 2015). En slik endring kan medføre en reduksjon i energibruk på 65 prosent i tillegg til at man unngår støy og utslipp. Slike endringer kan imidlertid være svært kostbare, spesielt dersom anleggene som skal elektrifiseres ligger langt fra land. Enova ønsker at landstrøm skal bli standard i oppdrettsnæringen, og mener også at man kan oppnå store miljøgevinster ved å benytte LED-lys som lysstyring for fisken (Enova, 2015).

Når fisken er klar for slakting blir den hentet og fraktet til slakteriet, og når produktet er foredlet skal det fraktes videre ut til kunde. Transporten foregår ved hjelp av bil, fly, tog og båt. Hvilken metode som benyttes avhenger av logistikk løsningene som finnes i området og hvilke avstander fisken skal fraktes.

Fra produksjonen av smolt begynner til produktet ligger ferdig i frysedisken, blir det benyttet en rekke ressurser og sluppet ut ulike gasser. Forbruket og utslippene tilknyttet denne produksjonskjeden blir regnet om til CO₂-ekvivalenter som gir oss et miljøregnskap (Lerøy, 2015). En undersøkelse som ble gjennomført på oppdrag av Fiskeri og havbruksnæringens landsforening viste at klimagassutslippet er 2 kg CO₂ for hver kilo levende fisk (Lerøy,

2015). Derfor har enkelte oppdrettsselskaper, inkludert Lerøy Seafood Group valgt å satse på lokalt bearbejdede råvarer for å redusere det totale utslippet på det endelige produktet.

Mesteparten av distribusjonen av Lerøys produkter foregår med bil, da distriktene gjerne har begrensede logistikk-løsninger. Bruk av flyfrakt har økt de siste årene som et resultat av store markeder i Asia, USA og Australia. Mellom Nord-Norge og Sør-Norge skjer store deler av varetransporten ved hjelp av tog, og frossen sjømat transporteres med båt (Lerøy, 2015).

I følge Cermaq's bærekraftsrapport (2015) brukes det lite energi i produksjon av laks sammenlignet med i produksjon av annen type proteinrik mat. Storfe, svin og kylling blir trukket fram som eksempler. De regner derfor ikke energi som en av de viktigste fokusområdene. De opplever imidlertid at noen interessenter er opptatt av energibruk på bakgrunn av vår tids fokus på klimaendring, og selskapet har derfor valgt å publisere en rekke data som indikerer deres forbruk (Cermaq, 2015).

Et hav av utfordringer

Næringen står ovenfor en rekke utfordringer, hvor lakselus, legemiddelbruk, lokalitetsforhold, rømming, fôr og energibruk er eksempler på dette. Både myndighetene og næringen anerkjenner utfordringene som aktuelle, men i følge konsernleder i Lerøy Seafood Group, Henning Kolbjørn Beltestad, finnes det også motstandere av næringen. Han skriver i selskapets miljørapport (2015) at norsk lakseproduksjon er "den mest bærekraftige produksjonen av laks i hele verden" (Lerøy, 2015, s. 39), og mener derfor at det er "trist at en effektiv norsk matproduksjon, som nasjonalt og globalt er miljømessig- og økonomisk konkurransedyktig, til stadighet utsettes for useriøse eller strategiske angrep med formål å hindre videre utvikling i Norge" (Lerøy, 2015, s. 40), mens selskapet selv legger vekt på at de streber "etter optimal miljømessig og økonomisk bærekraftig produksjon" (2015, s. 40).

Både myndighetene og næringen er i stor grad enige om hvilke utfordringer de står ovenfor, samt viktigheten av å håndtere disse. Det finnes flere måter å jobbe med bærekraft på, men spørsmålet er imidlertid hvorfor selskapene valgte å satse på nettopp Aquaculture Stewardship Council. Det neste forskningsspørsmålet vil undersøke hva som ligger til grunn for selskapenes valg om å ASC sertifisere sine anlegg.

5.3 Forskningsspørsmål 3 - Fra omdømme til forbedringsprosesser

En virksomhet kan vise samfunnsansvar på mange måter, hvor informantene i denne studien representerer selskaper som har valgt å ASC sertifisere hele eller deler av sin lakseproduksjon. Begrunnelsene for hvorfor valget falt på nettopp denne metoden kan imidlertid variere. Det siste forskningsspørsmålet i denne studien er dermed:

Hva ligger til grunn for selskapenes valg om å ASC sertifisere sine anlegg?

Informantene i studien representere alle selskaper med fokus på kvalitet og miljø. De gir uttrykk for at sertifiseringer har fått en stadig viktigere rolle de siste årene, og mener at antallet sertifiseringer har hatt en enorm vekst. En av informantene i studien opplever det slik:

”Det er jo helt meningsløst. Det er jo meningsløst vet du, fordi jeg er sikker på at jeg har 25 standarder, ulike, og mange av dem er jo veldig fargerike og glorifiserende, og du trenger ikke å gjøre noen ting. Det kommer bare en mann som er der i en sertifiseringssammenheng, og så får du sertifikat, og så har du betalt en penge for det. Og så blir det her brukt i en markedsføring av dine produkter i mange, mange, år uten at du er involvert i det hele tatt”

Alle informantene uttrykte at mengden standarder som finnes og sertifiseringer som tilbys er enorm. Virksomhetene de er en del av har hatt fokus på denne typen verktøy spesielt det siste tiåret, og en av informantene beskriver de ulike sertifiseringer som en del av selskapets strategi. De ønsker ikke bare å ha sertifiseringer som angår det ytre miljøet. De ønsker sertifiseringer for mange områder.

Selskapene som representeres i studien har alle observert eller tatt del i utviklingen av miljøstandarder Aquaculture Stewardship Council fra begynnelsen av, og da standarden etter mange år stod klar valgte de å starte sertifiseringsprosessen. Begrunnelsene for hvorfor de valgte nettopp ASC standarden varierer imidlertid.

Miljø og åpenhet

En av begrunnelsene for valget om å la seg sertifisere er virksomhetenes fokus på miljø. De lever av matproduksjon i havet, og for at dette skal være mulig må miljøet ivaretas. En av informantene forklarer at selskapet ønsker ”å jobbe mest mulig miljømessig og bærekraftig

riktig, og da er den det beste alternativet som er per i dag”. Også en annen informant beskriver ASC standarden som den mest ambisiøse standarden som er på miljø, og legger i tillegg vekt på deltakelsen i Global Salmon Initiative var en forsterkende faktor.

En av informantene mener det var totaliteten som gjorde at de valgte å benytte seg av nettopp ASC sertifiseringen. Informanten beskriver seg selv som en miljøentusiast som hadde hørt mye positivt om standarden og ønsket å gå inn for den. Også en annen informant legger vekt på deltakelsen i Global Salmon Initiativ og initiativets satsning på standarden som forsterkende:

” Og GSIen har valgt det forumet der for å skape åpenhet, og da valgte vi samtidig å kjøre på ASC som en måte å være åpen på i forhold til, for det stiller jo sterke krav til publisering av alle typer miljødata som du har. Det skal ligge der og det skal være mulig å gå bakom og hente ”

Forbedringsverktøy

En annen begrunnelse for valget om å ASC sertifisere anleggene er at standarden kan fungere som organisatorisk verktøy for å jobbe med forbedringer internt i organisasjonen. Et av selskapene har innehatt en annen sertifisering tidligere, og har i den anledning erfart at når man som organisasjon går igjennom en slik prosess, hever hele organisasjonen:

”Så har vi noe felles som vi er enige om å nå, og da jobber hele organisasjonen for å nå det. Og gjennom en sånn sertifiseringsjobb så oppnår vi ganske mange forbedringer både i måten vi jobber på sammen, og så får vi sertifikatet til slutt da, men vi ser på det mer som en intern forbedring i organisasjonen.”

Også en annen informant opplever at ASC standarden har blitt et verktøy i det daglige. Det fungerer ikke slik at man kan melde seg ut for et halvår, og så plutselig komme tilbake. Man må hele tiden forholde seg til kravene som stilles og hvordan man påvirker mattrygghet, miljø og menneske.

Marked, omdømme og legitimitet

En annen motivasjon for å sertifisere sine anlegg er knyttet til å holde tritt med markedet og ikke miste eksisterende eller potensielt nye kunder. En slik begrunnelse kan ses i

sammenheng med Kurucz (2008) teori om at virksomheter kan bruke samfunnsansvar som et strategisk virkemiddel for å vedlikeholde sin konkurransedyktighet. De tilpasser seg de kravene omgivelsene stiller, og fokuset på å ASC sertifisere sine anlegg kan dermed utnyttes til selskapets fordel fremfor å anses som en begrensning. Alle informantene opplever valget om å sertifisere sine anlegg som et reelt valg, men informantene legger ikke skjul på at å velge å ikke sertifisere fisken kan ha negative konsekvenser:

”Du har jo et valg, det har du. Men det kan jo være at valget resulterer i at du mister noen kunder da. (...) Ja, hvis du har noen kunder som absolutt skal ha den fisken, og hvis du da ikke kan tilby den fisken, så vil jo de gå til noen andre for å få tak i fisken. Så det er jo risikoen, men du har jo et reelt valg om du vil eller ei. Men da må du ta høyde for konsekvensen da”

Dersom man mislykkes i å møte kravene interessentene stiller kan dette få negativ innvirkning på selskapets legitimitet. Dersom konkurrentene velger å vise at de satser på samfunnsansvar ved å ASC sertifisere sine anlegg uten at en velger å gjøre det samme selv, kan dette svekke selskapets omdømme. Dette kan ses i sammenheng med Kurucz (2008) teori om at opprettholdelse om omdømme og legitimitet kan være en begrunnelse for virksomheters fokus på samfunnsansvar.

Global Salmon Initiative som pådriver for ASC sertifisering

Også deltakelsen i Global Salmon Initiative kan ha bidratt til satsningen på miljøstandarden Aquaculture Stewardship Council. Alle informantene i undersøkelsen har på ett tidspunkt vært medlemmer av Global Salmon Initiative, men Lerøy Seafood Group har nå valgt å trekke seg ut av initiativet.

GSI ble opprettet for at oppdrettsnæringen skulle stå samlet om næringens utfordringer, og samtidig bidra til en mer bærekraftig oppdrettsnæring. En av informantene i studien understreker at deltakelsen i GSI er en frivillig sak, men poengterer at ”det handler også om å hjelpe hverandre som næring, og å løfte næringen samlet”. Informanten stiller seg derfor undrende til hvorfor enkelte selskaper i næringen har valgt å trekke seg ut av samarbeidet:

”De velger å trekke seg ut fra det mest... revolusjonerende... Altså det er ingen bransjer jeg vet om som noen gang har gått sammen og uttrykt en commitment til en

bærekraftig utvikling på tross av konkurranse mellom partene samarbeider om utfordring relatert til bærekraft.”

Informantene i studien er enige om at både engasjementet i GSI og arbeidet med ASC sertifiseringen er tid- og ressurskrevende satsningsområder. Alle informantene jobber målrettet med ASC standarden, og både Norway Royal Salmon og Cermaq er i dag en del av GSI. Lerøy Seafood Group var et av selskapene som deltok i GSI samarbeidet fra begynnelsen av, men som senere valgte å trekke seg ut av initiativet. Anne Hilde Midttveit beskriver hovedårsaken til denne avgjørelsen med at de kun har oppdrett i Norge, og med sin lille organisasjon opplevde deltakelsen som tid- og ressurskrevende:

”Vi står jo for de samme tingene og ønsker de samme tingene, men fant ut at for vår del har vi mer igjen for å jobbe i Norge i stedet for å bruke mye ressurser på områder vi ikke kan gjøre noe likevel”

Asbjørn Stensvold i Norway Royal Salmon forstår virksomhetene som har valgt å trekke seg ut av samarbeidet, da heller ikke konsernledelsen i NRS har vært spesielt aktive i samarbeidet. Stensvold beskriver den omfattende reiseaktiviteten som en av hovedårsakene til dette, men legger samtidig vekt på fordelene ved å delta:

”Vi er i hvert fall en del av et fellesskap, og vi publiserer på siden der det vi får beskjed om å publisere. Det er ikke noe problematisk sånn, men det tar ufattelig lang tid. De møtene deres skal jo være i Miami, Madrid og de skal jo være gudhjelpemeg rundt omkring.”

Norway Royal Salmon opplever at mye av det som blir tatt opp på møtene ikke angår deres virksomhet, men poengterer på sin side at det er positivt å delta i et internasjonalt samarbeid:

”Det å gå ut med en felles tunge i en verden som veldig lett kan finne på å si veldig mange rare ting. For det som skjer i oppdrettsnæringen, enten det er i Norge eller Chile, det blir et bransjeproblem med en gang. Om det rømmer en fisk i Finnmark, så sitter de i Oslo og sier at ”Ja, var det ikke det vi sa, de har ikke kontroll på noen ting” og det gjelder hele næringen”.

Hurum er enig i at deltakelsen i GSI krever en del av de involverte, men mener at ”det er jo noe man må legge i potten for å oppå noe”. Da GSI ble etablert ble det bestemt at de involverte selskapene skulle ASC sertifisere alle sine anlegg innen 2020. Cermaq får sertifisert sin først fisk i november 2015 dersom alt går etter planen, mens Norway Royal Salmon har sertifisert to av sine anlegg. Til tross for at Lerøy valgte å trekke seg ut fra GSI jobber de fremdeles mot målet om å ASC sertifisere alle sine anlegg innen 2020, men aller helst så snart som mulig. Så langt har de klart å sertifisere 14 anlegg (ASC, 2015), noe som viser at deres manglende GSI deltakelse ikke har hatt negativ innvirkning på ASC satsningen.

ASC som organisasjonsidé

I likhet med begrepet bærekraftig utvikling kan også ASC sertifiseringen sammenlignes med en populær organisasjonsidé, og da innenfor oppdrettsnæringen. I likhet med bærekraftig utvikling har ASC standarden trengt seg inn i en rekke organisasjoner i oppdrettsnæringen hvor den har satt sitt preg på virksomheten. ASC sertifiseringen blir beskrevet som en tid- og ressurskrevende standard, men for hvert punkt blir det gjort rede for hvorfor nettopp dette punktet er med. En av informantene mener derfor at man ikke trenger å sertifisere seg for å ha nytte av å lese standarden:

”Den riktige pedagogen han ville forklart dette på en sånn måte at man kan ikke si ”jammen” en gang. Du må jo bare si at ”selvfølgelig, som et tenkende fornuftig menneske er jeg enig i det som står der”.”

Et av kjennetegnene Røvik (2007) trekker fram ved organisasjonsideene, er at de trenger dypt i organisasjonen. De oppdrettsselskapene som velger å sertifisere sine anlegg vil oppleve dette i form av at kravene som stilles angår alt fra hvilket for som skal benyttes, hvilke lusetall man tillater og hvilke rettigheter man har.

Et annet kjennetegn Røvik (2007) trekker fram ved organisasjonsideene er at de kan være vanskelig å unnsnippe for enkelte ledere. Dette kan henge sammen med både trykk fra omgivelsene og tiltrekning til idéen. Oppdrettsselskapene som har tatt del i denne studien deltar eller har deltatt i Global Salmon Initiative, hvor medlemmene vedtok at de skulle jobbe mot å ASC sertifisere sine anlegg innen et gitt tidspunkt. På denne måten kan selskaper som er eller var tilknyttet slike initiativ føle trykket fra omgivelsene om å sertifisere seg i henhold til standarden.

Tiltrekningen til idéen kan på sin side innebære at ASC standarden oppleves som relevant for de selskapene som har sertifisert seg. Dette kommer blant annet til uttrykk i selskapenes begrunnelse for å ASC sertifisere sine anlegg, enten på bakgrunn av markedets etterspørsel, av hensyn til miljøet eller for å oppnå interne forbedringsprosesser. Presset kan også komme innenfra, i form av at godt utdannede ansatte i organisasjonen presser på (Røvik, 2007). Asbjørn Stensvold i Norway Royal Salmon er et eksempel på dette:

”Jeg er biolog og miljømann og har alltid vært det. Så jeg gikk sterkt inn for den. Jeg har hørt mye om den og tenkte at dette kan være en måte.”

En sertifiseringer - mange gevinster

I følge Røvik (2007) kan organisasjonsidéer ha tvetydige virkninger. Noen selskaper kan velge å ASC sertifisere sine anlegg fordi sertifiseringen anses som en løsning på et eksisterende problem (Røvik, 2007), for eksempel at markedet etterspør et produkt som de ikke kan tilby uten sertifiseringen. Andre ganger kan idéen bidra til at nye problemstillinger defineres i organisasjonen (Røvik, 2007). Som et eksempel valgte et av selskapene i undersøkelsen å sertifisere seg fordi de var klare for en ny forbedringsprosess, og de mener i den anledning at ASC standarden er et godt organisatorisk verktøy som kan bidra til positive resultater i selskapet.

Næringen har forstått at omgivelsenes kritikk og krav må tas på alvor, og derfor har en rekke oppdrettsselskaper valgt å blant annet ASC sertifisere sine anlegg. ASC standarden ble utarbeidet for å bidra til en mer bærekraftig oppdrettsnæring, funnene i denne analysen tyder på at det er mange ting å hente på å ASC sertifisere sine anlegg. Spørsmålet er imidlertid om sertifiseringen kan bidra innenfor de områdene som trekkes fram i ISO 26000s operasjonalisering av begrepet bærekraftig utvikling. Det neste forskningsspørsmål vil derfor sammenligne prinsippene i miljøstandard Aquaculture Stewardship Council med kjerneområdene i ISO 26000, for å undersøke den oppdrettsspesifikke standardens potensielle bidra til bærekraftig utvikling.

5.3 Forskningsspørsmål 3 - En operasjonalisering av bærekraftbegrepet

ISO 26000 gir en veiledning om de underliggende prinsippene for samfunnsansvar, og fremstår på den måten også som en operasjonalisering av begrepet samfunnsansvar. I følge ISO 26000 er hensikten med samfunnsansvar å bidra til bærekraftig utvikling, en hensikt som svarer til flere av de utfordringene oppdrettsnæringen står ovenfor.

Ettersom denne studien legger ISO 26000 til grunn for å forstå samfunnsansvar og bærekraftig utvikling er det interessant å undersøke om ISO 26000s operasjonalisering av bærekraftbegrepet stemmer overens med ASC standardens prinsipper. Dette er interessant fordi det kan si noe om i hvor stor grad miljøsertifiseringen Aquaculture Stewardship Council kan bidra til en bærekraftig oppdrettsnæring. Det tredje forskningsspørsmålet blir dermed:

Hvilke elementer legger ASC og ISO 26000 vekt på?

Den mest åpenbare forskjellen mellom ISO 26000 og ASC er at ISO 26000 kan anvendes i alle organisasjoner uavhengig av bransje, mens ASC standarden retter seg utelukkende mot akvakultur. Likheten er imidlertid at begge standardene er globale, noe som betyr at de kan anvendes i Chile så vel som Norge. En annen åpenbar ulikhet er at det er mulig å sertifisere sin organisasjon etter ASC standarden, mens ISO 26000 ikke åpner for sertifisering. En annen ulikhet ISO 26000 bruker begrepet bærekraftig utvikling i en rekke sammenhenger, mens ASC standarden heller bruker begrepet ”ansvarlig”.

Ettersom ASC standarden er bransjespesifikk er det naturligvis noen forskjeller mellom standardene når det kommer til innholdet i prinsippene og kjerneområdene som ligger til grunn. Noen av prinsippene i ASC standarden tar helt tydelig for seg problemstillinger som angår oppdrettsnæringen, som for eksempel at man sykdommer og parasitter håndteres på en miljømessig ansvarlig måte, mens andre prinsipper kunne vært anvendt i en hvilken som helst virksomhet, som for eksempel at alle nasjonale lover, forskrifter og regionale bestemmelser overholdes.

De fleste prinsippene i ASC standarden er formulert på en slik måte at de er overførbare til andre virksomheter, men når man ser på hvilke kriterier og indikatorer som ligger til grunn for prinsippene blir disse som regel svært bransjespesifikke. Et eksempel på dette kan være prinsipp 4 som innebærer at ressurser skal brukes på en ansvarlig og miljømessig effektiv

måte, kriterium 4.7 som omhandler ikke-terapeutiske kjemiske inputs og indikator 4.7.1 som krever at anlegg som benytter kopperbehandlede nøter ikke renser eller behandler disse i det marine miljøet (ASC, 2012).

Det første kjerneområdet i ISO 26000 er organisasjonsstyring, hvor prinsippene for samfunnsansvar bør ligge til grunn for å oppnå god og effektiv styring. Disse prinsippene er åpenhet, etisk atferd, ansvarlighet, respekt for rettssamfunnet, respekt for interessenters interesser, overholdelse av internasjonale atferdsnormer og respekt for menneskerettigheter (ISO 26000, 2010). Elementer av dette kjerneområdet kommer til uttrykk i det første prinsippet i ASC standarden, som innebærer at alle nasjonale lover, forskrifter og nasjonale reguleringer blir overholdt. Dette prinsippet sier imidlertid ingenting om hvordan beslutningsprosesser- og strukturer skal utformes, i motsetning til det første kjerneområdet i ISO 26000. Behovet for tydelige strukturer kommer imidlertid til uttrykk for eksempel i prinsipp 6 som krever at anleggene drives på en sosialt ansvarlig måte og kriterium 6.8 og 6.9 som krever at virksomheten har klare rutiner for konflikthåndtering og avstraffelse.

Det andre kjerneområdet i ISO 26000 er menneskerettigheter. Standarden deler disse inn i to kategorier, hvor den første omhandler sivile og politiske rettigheter, likhet for loven, ytringsfrihet og retten til liv og frihet, mens den andre omhandler økonomiske, kulturelle og sosiale rettigheter som retten til arbeid, mat, utdanning og helsestandard (Norsk Standard, 2010). ASC standarden benytter ikke begrepet menneskerettigheter i like stor grad, men dekker deler av området i prinsipp 6 som krever at anleggene drives på en sosialt ansvarlig måte. Dette prinsippet innebærer kriterier som organisasjonsfrihet, kollektive forhandlinger, forbud mot barnearbeid, tvangsarbeid og diskriminering.

Prinsipp 6 i ASC standarden kan også knyttes til det tredje kjerneområdet i ISO 26000, som er arbeidsforhold. ISO 26000 beskriver arbeidsforhold som noe som medfører rettigheter og forpliktelser for både arbeidsgiver og arbeidstaker, og innebærer retningslinjene for arbeid som utføres samt praktiseringen av disse (Norsk Standard, 2010). Prinsipp 6 i ASC standarden tar for seg noen av disse i kriterium 6.5 som omhandler helse, miljø og sikkerhet, kriterium 6.6. som omhandler lønn, kriterium 6.7 som omhandler arbeidskontrakter i tillegg til 6.8 og 6.9 som tar for seg konflikthåndtering og avstraffelse. I tillegg sørger prinsipp 1 for at det kreves at organisasjonen etterlever alle lover, forskrifter og nasjonale regulering, og dermed også arbeidsmiljøloven i Norge.

Det fjerde kjerneområdet i ISO 26000 er miljøet, som tar for seg hvilke innvirkninger organisasjonen har på miljøet i form av ressursbruk, forurensning, avfall og innvirkning på naturområder (Norsk Standard, 2010). Fokuset på miljø kommer til uttrykk i en rekke prinsipper i ASC standarden, deriblant prinsipp 2 som krever at det naturlige habitat, biologiske mangfold og funksjonen i økosystemene skal bevares, prinsipp 3 som innebærer at ville populasjoners helse og genetiske integritet vernes, prinsipp 4 som krever at ressurser blir brukt på en ansvarlig og miljømessig effektiv måte, prinsipp 5 som innebærer at sykdommer og parasitter håndteres på en miljømessig ansvarlig måte og prinsipp 7 som krever at en er en god nabo og pliktoppfyllende samfunnsaktør.

Det femte kjerneområdet i ISO 26000 er hederlig virksomhet, som tar for seg etisk atferd i organisasjonens mellomværende med andre. Disse andre kan være kunder, leverandører, partnere, konkurrenter eller foreninger. Emnene de tar for seg i denne sammenheng kan være deltakelse i det offentlige rom, korrupsjonsbekjempelse, samfunnsansvarlig atferd og respekt for eierrettigheter (Norsk Standard, 2010). I ASC standarden kommer hederlig virksomhet best til uttrykk i prinsipp 6 og 7, som krever at anleggene utvikles og drives på en sosialt ansvarlig måte og at en er en god nabo og pliktoppfyllende samfunnsaktør.

Det neste kjerneområdet i ISO 26000 er forbrukerspørsmål. Dette innebærer å gi presis informasjon og god opplæring. Informasjonen en går ut med skal være nyttig og åpen, en skal fremme et bærekraftig forbruk og utforme tjenesten eller produktet på en slik måte at det kan benyttes av alle. I følge ISO 26000 har organisasjoner ”betydelige muligheter til å bidra til bærekraftig forbruk og bærekraftig utvikling gjennom de produktene og tjenestene de tilbyr” (Norsk Standard, 2010, s. 51). ASC standarden ønsker å fremme en mer miljøvennlig og sosialt ansvarlig måte å jobbe på, noe som svarer til dette kjerneområdet. Den fokuserer på bærekraft gjennom å ivareta økosystemet, bruke ressurser effektivt, beskytte ville bestander og strenge krav til bruk av legemidler. I tillegg innebærer prinsipp 7 at den som driver oppdrett skal engasjere seg i nærmiljøet og respondere på de henvendelsene som kommer. Standarden krever at ”a company shall share with neighboring communities information about any potential human health risks that may be associated with the use of therapeutic treatments and communicate about typical treatment patterns” (ASC, 2012, s. 62). Kommunikasjonen med interessentene skal ivaretas jevnlig og eventuelle klager skal behandles på en åpen måte.

Å engasjere seg i samfunnet man er en del av er imidlertid mer enn at man kommuniserer med og informerer forbrukerne som berøres av virksomheten. Det siste kjerneområdet er lokalsamfunnsengasjement og –utvikling, et område som innebærer at man får et forhold til og støtter lokalsamfunnet. Virksomheten kan bidra til å heve velferdsnivået, og kan på denne måten bedre livskvaliteten for de som er en del av samfunnet (Norsk Standard, 2010). Eksempler på dette kan være å ta hensyn til kultur og historie samt anerkjenne befolkningens ønske om å ta del i beslutninger som angår deres samfunn. Dette kjerneområdet blir ivaretatt i prinsipp 7, som innebærer å være en god nabo og pliktoppfylgende samfunnsaktør. Kriterier innen dette prinsippet er å respektere de innfødtes kultur og tradisjonelle territorier samt engasjere seg i lokalsamfunnet.

ISO 26000 gir mange eksempler på hvordan man kan implementere samfunnsansvar i ulike deler av virksomheten, men stiller mindre konkrete krav til organisasjonene ettersom den retter seg mot et bredt spekter virksomheter. ASC standarden nevner ikke ISO 26000 med ett ord, men til tross for dette kommer alle kjerneområdene til uttrykk i akvakulturstandardens. ISO 26000 tar utgangspunkt i at virksomhetene som benytter standarden befinner seg på ulike stadier når det kommer til deres forståelse av, og arbeid med, samfunnsansvar. Den er derfor ment som et verktøy for nybegynneren så vel som den viderekommende, og skal ikke forveksles med en sertifisering. ASC standarden kan i likhet med ISO standarden benyttes av virksomheter innen akvakultur som ønsker å bli mer miljø- og samfunnsbevisste, men skal en sertifisering oppnås må altså en rekke krav innfris.

Mens ISO 26000 kan beskrives som en operasjonalisering av samfunnsansvar- og bærekraftbegrepene, stiller ASC standarden en rekke konkrete krav til hvordan oppdrettsnæringen kan bidra innen dette området. Dette delkapittelet viser at selv om standardene har sine ulikheter, er det også en rekke likhetstrekk mellom kjerneområdene i ISO 26000 og ASC standarden. ISO 26000 har operasjonalisert begrepet samfunnsansvar til å angå et utvalg kjerneområder, og dersom man legger ISO 26000 til grunn for å forstå samfunnsansvar og bærekraftig utvikling vil man dermed oppleve at ASC standardens prinsipper underbygger relevansen i disse kjerneområdene.

I følge ISO 26000 har bærekraftig utvikling tre dimensjoner; økonomisk, miljømessig og sosialt, og at disse er gjensidig avhengig av hverandre. Disse dimensjonene kan settes i sammenheng med Elkingtons (2001) triple bunnlinje, hvor både ISO 26000 og ASC har fokus

på elementer som støtter den sosiale og miljømessige bunnlinjen. Når den økonomiske bunnlinjen skal vurderes må man imidlertid vurdere hvorvidt virksomhetenes kostnader er konkurransedyktige over tid, og om etterspørselen etter det man tilbyr har et lengre perspektiv (Elkington, 2001). Selv om kjerneområdene i ISO 26000 og prinsippene i ASC anerkjenner viktigheten av etterlevelse av lover og regler, bidrag til lokalsamfunnet og verdiskaping i form av arbeidsplasser er ikke det økonomiske fokuset rettet mot konkurransedyktighet og kostnader. Den økonomiske bunnlinjen Elkington skissere kan med andre ord beskrives som svakt representert i kjerneområdene i ISO 26000 og prinsippene i ASC.

En bransjespesifikk operasjonalisering av bærekraftbegrepet

ISO 26000 kan beskrives som en bransjeuavhengig operasjonalisering av begrepet bærekraftig utvikling, noe som innebærer at den kan benyttes på tvers av næringer. Miljøsertifiseringen Aquaculture Stewardship Council er imidlertid en standard utarbeidet av og for oppdrettsnæringen. Funnene i denne analysen viser at prinsippene som utgjør ASC standarden samsvarer med kjerneområdene i ISO 26000. Dette betyr at miljøsertifiseringen Aquaculture Stewardship Council kan beskrives som en bransjespesifikk operasjonalisering av bærekraftbegrepet, noe som innebærer at å ASC sertifisere oppdrettsanlegg kan være et verdifullt verktøy for å nå målet om en mer bærekraftig oppdrettsnæring.

5.5 ASC - En standard som fokuserer på de riktige tingene

Oppdrettsnæringen har vokst fram til å bli en betydningsfull næring i Norge, og potensialet for vekst er stort (Nærings- og fiskeridepartementet, 2015). Da Regjeringen skulle beskrive den norske oppdrettsnæringen i Stortingsmelding 16, om forutsigbar og miljømessig bærekraftig vekst i norsk lakse- og ørretoppdrett, ble det blant annet sagt at:

”Norsk oppdrettsnæring er i dag i en situasjon hvor den både møter et globalt marked som skriker etter mer laks, samtidig som den begrenses på hjemmebane av utfordringer relatert til bærekraft” (Nærings- og fiskeridepartementet, 2015, s. 4).

Det finnes ulike måter å tilnærme seg disse utfordringene på, hvor miljøsertifisering kan være én mulighet. Oppdrettselskapene som utgjør empirien i denne studien har alle valgt å sertifisere sine anlegg etter miljøstandarden Aquaculture Stewardship Council, og problemstillingen for studien ble dermed:

På hvilke måter kan miljøsertifiseringen Aquaculture Stewardship Council bidra til en bærekraftig oppdrettsnæring?

For å besvare denne problemstillingen ble det utarbeidet fire forskningsspørsmål. Disse har kartlagt hva næringen legger i bærekraftig utvikling, drøftet hvilke utfordringer næringen står ovenfor, sammenlignet prinsippene i ASC standarden og kjerneområdene i ISO 26000 og undersøkt hva som ligger til grunn for selskapenes valg om å ASC sertifisere sine anlegg. Dette delkapittelet har til hensikt å besvare studiens problemstilling på bakgrunn av disse analysene.

For å kunne si noe om hvilke måter miljøsertifiseringen Aquaculture Stewardship Council kan bidra til en bærekraftig oppdrettsnæring er det avgjørende at en har en oppfatning av hva som legges i bærekraftig utvikling. Funnene i denne studien tyder på at bærekraftbegrepet oppleves som vanskelig å definere, men til tross for dette velger noen informanter og selskaper å definere sin drift som bærekraftig. Dette tyder på at det er ønskelig å bli betegnet som en bærekraftig virksomhet.

Til tross for problemene med å gi bærekraftbegrepet en overordnet definisjon, er det stor enighet om hvilke bærekraftutfordringer næringen står ovenfor. I tillegg har alle

virksomhetene som er representert i studien valgt å ASC sertifisere sine anlegg. Dette viser at selskapene jobber på et operasjonalisert plan med å bidra til en bærekraftig utvikling i oppdrettsnæringen. Dette funnet kan bety at definisjonen av bærekraftbegrepet ikke har like stor betydning som først antatt, da det viser seg at næringen drifter sine anlegg med mål om å bli sertifisert innen en standard som gjennom studien viser seg å ha en rekke likhetstrekk med ISO 26000s kjerneområder.

Et annet funn i studien er at alle informantene har en tredelt forståelse av bærekraftbegrepet. En slik forståelse stemmer godt overens med Elkingtons (2001) beskrivelse av den tredelte bunnlinjen, hvor både samfunn, miljø og økonomi skal tas i betraktning. Både de sosiale og økonomiske aspektene blir nevnt som eksempler i studien, men informantene legger mest vekt på miljøet når de snakket om bærekraftutfordringene oppdrettsnæringen står ovenfor.

Studien viser også at både informantene i studien og bærekraftrapportene som er utarbeidet av oppdrettsselskapene opplever bærekraft som noe som angår deres kjerneaktivitet.

Virksomheter i oppdrettsnæringen påvirker miljøet de er en del av, og de anerkjenner sitt samfunnsansvar. Oppdrettsnæringens forståelse av samfunnsansvar og bærekraft har visst seg å være reformutløsende. Fokuset på bærekraft har ført til at selskapene har valgt å bruke både tid og penger på å engasjere seg i globale initiativ og sertifisere seg innen omfattende standarder, og bærekraft har dermed blitt en sentral del av virksomhetenes strategi.

Det finnes ulike måter å tilnærme seg bærekraftutfordringene på, hvor Aquaculture Stewardship Council sertifiseringen er en mulighet. Studien viser at det finnes ulike begrunnelser for valget om å ASC sertifisere selskapenes anlegg. En begrunnelse for valget er knyttet til fokuset på miljø, mens en annen begrunnelse er forbundet med markedets krav til produktene som produseres. Også fokus på omdømme ser ut til å være en medvirkende faktor, mens en av informantene kunne fortelle at de valgte å ASC sertifisere sine anlegg fordi standarden kan fungere som et verktøy for å foreta interne forbedringsprosesser i organisasjonen. Globale initiativ som Global Salmon Initiative kan være en pådriver for ASC sertifisering, i tillegg til at ASC som organisasjonsidé kan føre til at standarden oppleves som allestedsnærværende og gjennomtrengende for virksomhetene i næringen.

ISO 26000 kan beskrives som en operasjonalisering av bærekraftbegrepet, og utgjør i denne studien bakteppet for forståelsen av bærekraftig utvikling. Hvorvidt ISO 26000 og ASC

legger vekt på de samme elementene er dermed avgjørende for å kunne si noe om ASC standardens relevans for bærekraftarbeidet i næringen. Funnene i denne analysen viser at kjerneområdene som utgjør ISO 26000 i stor grad underbygges av de syv prinsippene som utgjør ASC standarden, noe som kan tyde på at ASC standarden kan bidra på de områdene som anses som sentrale for ansvarlig drift i følge ISO 26000.

Både den miljømessige og sosiale bunnlinjen Elkington (2001) skisserer i sin teori om den tredelte bunnlinjen er representert i ISO 26000 og ASC, men Cermaq (2015) legger i sin bærekraftrapport vekt på betydningen av den økonomiske bærekraften for at man skal lykkes med å nå målet om bærekraftig havbruk. I følge Elkington (2001) kan et selskaps økonomiske bunnlinje slås fast ved at man vurderer hvorvidt virksomhetens kostnader er konkurransedyktige over tid og om etterspørselen etter produktene vedvarer. På bakgrunn av analysen som ble foretatt av kjerneområdene i ISO 26000 og prinsippene i ASC kan Elkingtons (2001) økonomiske bunnlinje dermed sies å være noe svakt representert. I praksis kan dette innebære at Miljøsertifiseringen Aquaculture Stewardship Council ikke ivaretar den økonomiske bærekraften i tilstrekkelig grad. Med utgangspunkt i teorien om den triple bunnlinjen (Elkington, 2001) kan dette være en ulempe, da denne krever at alle de tre bunnlinjene ivaretas. Dersom dette ikke skjer vil man kunne risikere tilbakegang.

Tverrfaglig samarbeid kan løse store utfordringer

Selv om et oppdrettsselskap velger å ASC sertifisere sine anlegg, kan de også velge å engasjere seg i andre initiativ som kan være med på å bidra til en bærekraftig oppdrettsnæring. En mulighet er å samarbeide med miljøvernorganisasjoner som kan være med på å diskutere utfordringer og muligheter som i andre omgang kan gjøre det enklere både å nå målet om å bli mer bærekraftig og å innfri kravene i standarder som ASC. Et eksempel er Lerøy Seafood Group ASA som har inngått ett samarbeid med Bellona om fôr.

I følge Solveig van Nes kommer deler av råvarene som benyttes i fiskefôr fra marine ressurser. Tidligere brukte man inntil 90 % marine oljer og marint protein, mens dette nå har gått ned til om lag 30 % . Solveig Van Nes i Bellona påpeker at andelen matfisk som benyttes i denne produksjonen også har blitt redusert den siste tiden, og at det i større grad er slakteavfall som benyttes.

I følge Solveig van Nes vil fôret som ikke blir spist gå i oppløsning når oppdrettslaksen mates, og man vil da få et overskudd av næring. Hun forteller at havforskningsinstituttet mener at dette ikke er et forurensningsproblem i dag, men at dersom akvakulturnæringen mangedobles kan det bli et enda større problem på sikt. De fleste av dagens lokaliteter har såpass stor gjennomstrømning at fôret forsvinner ut i havet og benyttes der, men på grunn av at man har påvist lokale effekter blir lokalitetene brakklagt en periode etter ett utsett. Solveig van Nes er imidlertid opptatt av at man mister mange ressurser ved å ikke høste næringsstoffene som går til spille, og hun forteller i den anledning at de samarbeider med Lerøy Seafood Group om et prosjekt kalt Ocean Forest som omhandler integrert havbruk:

”Tanken her er egentlig at man tenker hvordan foregår det i et naturlig økosystem hvor det er arter som er lenger nede i næringskjeden, som blåskjell og alger, som kan nyttiggjøre seg av avfallet fra høyere arter i systemet”

Tanken med dette er at blåskjell kan brukes som forressurs og algene til å lage bioetanol. Solveig van Nes forklarer at Bellona har dokumentert verdien av blåskjell som ingrediens i fiskefôr i samarbeid med fôrprodusenten Ewos:

”Så vi har faktisk laget 5 tonn med blåskjellmel, og så har vi av Ewos fått laget fôr av dette, og Ewos innovations har også kjørt forsøkene, så vi ikke kunne jukse med resultatet, så vi ante ikke hva som kom ut. Og så har vi byttet 0, 5, 10 eller 15 % av fiskemelet med blåskjellmel, og så har fisken i vekstforsøkene enten vokst like mye eller bedre i de karene hvor de ble matet med blåskjellfôr – så det er ganske heftig!”

Sertifiseringsutfordringen - et hav av sertifiseringer

Informantene i studien har et positivt syn på miljøsertifiseringen ASC, men er enige om at mengden sertifiseringer som tilbys er overveldende. Informantene gir uttrykk for at de mener sertifiseringer vil være en del av fremtiden, selv om en av dem påpeker at dette ikke nødvendigvis innebærer at man får igjen for sertifiseringskostnadene. En av informantene sammenligner betydningen av sertifiseringer med kvalitetssikringsfokuset når dette inntraff:

”Til å begynne med var det mange som lurte på om det var nødvendig, men etterhvert så ble det på en måte en del av det vi kaller hygienekrav, altså det må jo ligge der, det må jo ligge i bunnen for at du i det heletatt får lov til å handle”.

En av informantene i undersøkelsen sier at selskapet valgte å ASC sertifisere sine anlegg for å gi kundene en forsikring om at de har ting på plass, men opplever det som frustrerende når de i tillegg kommer med sine egne standarder:

”Og det kan faktisk være ting som er helt i motsetning til ting som står i ASC eller andre standarder. Og det gjør dette veldig kronglete. Så vårt ønske hadde jo vært at når de ser at vi har ASC standarden blir vi fri, men så kommer de da...”

Å ASC sertifisere laksen trenger med andre ord ikke å være tilstrekkelig for kunden, og informanten opplever i den anledning at de ulike standardene jobber mot hverandre. Og med kravet om å sertifisere seg innen alle standardene som kreves følger også en rekke revisjoner som skal følge opp sertifiseringene:

”Og dette er ikke bærekraftig over tid, det kan jeg si, for næringen klarer jo ikke, det er jo grenser for hvor mye man klarer rett og slett. Jeg tenker at det kommer nye og nye standarder, og at kundene har sine egne og sånt noe. Jeg tenker det er grenser for hvor mye standarder man kan ha”

Som er resultat kunne en av informantene fortelle at det jobbes en del med sammenslåinger, slik at revisjonsselskapene som reiser ut på anleggene kan revidere selskapene for flere standarder samtidig i stedet for at de dukker opp tre ganger. På den måten vil sertifiseringer lettere ivareta sin rolle i oppdrettsnæringen uten at selskapene opplever at prosessen koster dem mer tid og ressurser enn de tåler.

ASCs bidrag til en bærekraftig oppdrettsnæring

Med utgangspunkt i teorien som er lagt til grunn, menneskene som har vært involvert og spørsmålene som har blitt stilt er det mye som tyder på at miljøsertifiseringen Aquaculture Stewardship Council kan bidra til en mer bærekraftig oppdrettsnæring. Standardens operasjonalisering av bærekraft stemmer godt overens med operasjonaliseringen man finner i ISO 26000, og prinsippene som utgjør ASC svarer på mange måter på de utfordringene som myndighetene og næringen selv påpeker.

Bærekraftig utvikling kan i denne studien beskrives som et reformutløsende begrep, hvor fokuset på bærekraft har resultert i miljøsertifisering, engasjement i globale initiativ og

utforming av strategi. For noen har valget om å ASC sertifisere sine anlegg vært et ønske om å imøtekomme markedets krav, mens for andre har valget i like stor grad vært motivert av å iverksette en forbedringsprosess i organisasjonen. Man kan derfor også si at bærekraftig utvikling er et begrep med tvetydige virkninger. Studien tyder på at bærekraftig utvikling har en viktig rolle i oppdrettsnæringen. Ingen av informantene tør å begi seg ut på en definisjon av begrepet, hvor en informant stiller spørsmål ved begrepets funksjon:

”Så lenge vi ikke vet, hva er egentlig vitsen med begrepet bærekraftig? Er det en filosofisk tanke eller er det noe det skal være et ja eller nei på?”

Til tross for at bærekraftdefinisjonen oppleves som noe uklar, er det likevel overraskende stor enighet om hvilke utfordringer næringen står ovenfor. En av grunnene til at bærekraftdefinisjonen oppleves som utfordrende kan henge sammen med at den er global, hvor man skal ta hensyn til både fortid, nåtid og framtid samtidig som både industrialiserte land og utviklingsland skal tas hensyn til. For en gjennomsnittlig virksomhet vil det derimot kunne vært mer naturlig å fokusere på hva nettopp ens egen virksomhet kan gjøre for å ivareta sine omgivelser. Bedriftene i studien har et slikt fokus, hvor de har kommet fra til at miljøsertifiseringen Aquaculture Stewardship Council kan være et skritt på veien.

Alle informantene i undersøkelsen svarte bekreftende da de ble spurt om de mente at miljøsertifiseringen ASC kan bidra til en bærekraftig oppdrettsnæring. De mener at standarden fokuserer på ”de rette tingene”, og trekker fram at standarden gjør at man får fokus på problemområder som man tidligere ikke anså som problemer. Den gir konkrete mål for hva som er akseptabelt, noe som gir virksomhetene en indikasjon på hva de må jobbe mer med og hvor langt unna de er å oppnå de verdiene som kreves. Miljøsertifiseringen Aquaculture Stewardship Council kan med andre ord bidra til bærekraftig utvikling på flere måter, men det er ikke det samme som å si at virksomheter som ASC sertifiserer sine anlegg er bærekraftige. Sertifiseringen gir virksomheter mulighet til å drive mer ansvarlig, men man vil fremdeles etterlate seg spor. Spørsmålet er imidlertid hvor store spor man skal tillate:

”Altså, i det øyeblikket et fotavtrykk blir så stort, skal vi da slutte med det vi holder på med, eller skal folk spise mer fisk fordi det gir et mindre fotavtrykk enn biff?”

Det finnes ikke et enkelt svar på dette spørsmålet, for så lenge befolkningsveksten fortsetter vil verden ha et økende behov for matproduksjon. Utfordringen er å gjøre denne matproduksjonen så bærekraftig som mulig.

5.0 AVSLUTNING

Denne studien viser at det er bred enighet om at oppdrettsnæringen står ovenfor et utvalg utfordringer, og at aktørene er enige om hvilke utfordringer det er snakk om. Det finnes mange måter å møte utfordringene på, og en av disse er å sertifisere sine anlegg etter miljøstandarden Aquaculture Stewardship Council. Studien viser at denne sertifiseringen stemmer godt overens med kjerneområdene i ISO 26000, noe som betyr at ASC kan være et godt verktøy for å jobbe for en mer bærekraftig oppdrettsnæringen. Å ASC sertifisere anleggene blir imidlertid beskrevet som en krevende prosess, men på bakgrunn av studien ser er standarden ut til å være krevende nettopp fordi den tar fatt i de store bærekraftutfordringene.

Studien har blitt gjennomført ved bruk av bærekraftrapporter fra oppdrettsselskapene og dialog med nøkkelpersoner i de representerte selskapene. I tillegg har det blitt benyttet skriftlig materiale fra myndighetene, andre aktører og dialog med en representant fra miljøvernorganisasjonen Bellona. Studien har imidlertid ikke sett på hvordan oppdretterne ute på anleggene opplever arbeidet med miljøstandarder, og et fremtidig forskningsprosjekt kunne derfor sett nærmere på hvordan standarden påvirker deres arbeidshverdag.

Et annet funn i studien viser at virksomhetene har ulike oppfatninger av hvor mye ASC sertifisert fisk som etterspørres i markedet, i tillegg til at det pekes på at mange forbrukere enda ikke forstår hva ASC står for. Dette viser at næringen fremdeles har en jobb å gjøre når det kommer til å informere forbrukerne om innholdet i sertifiseringen. Når man ikke vet hva man betaler for kan det være vanskelig å velge det sertifiserte produktet. Et annet forslag til fremtidig forskning er derfor å se nærmere på hvordan forbrukerne opplever standarden, for som en av informantene selv sier:

”Til syvende og slutt for konsumenten så har jeg tro på, som konsument selv, at koster det nå fire kroner mindre for noe som ligger der enn der, så vet jeg jo hva jeg tar – sånn over tid”

5.0 LITTERATURLISTE

Bøker og artikler

Beckerman, W. (1994). Sustainable Development: Is it a Useful Concept?. *Environmental Values*, 3, (3), pp. 191-209

Blaikie, N. (2010). *Designing Social Research*. Cambridge: Polity Press

Daly, H. (1995). On Wilfred Beckerman's Critique of Sustainable Development. *Environmental Values*, 4, (1), pp. 49-57.

Elkington, J. (2001). The triple Bottom Line for 21st- century Business. In: R. Starkey and R. Welford (eds.), *The Earthscan Reader in Business & Sustainable Development*. London: Earthscan

Ihlen, Ø. (2009) The Oxymoron of "Sustainable Oil Production": The Case for the Norwegian Oil Industry. *Business Strategy and the Environment*, 80: 53-63

Kurucz, E. C., Colbert, B. A and Wheeler, D. (2008) *The Business Case for Corporate Social Responsibility*. In: Crane, A, McWilliams, A., Matten, D., Moon,, J. And D.S. Siegel (eds), *The Oxford handbook of corporate social responsibility*. Oxford: Oxford University Press

Langhelle, O. (2000/2009). Why Ecological Modernization and Sustainable Development Should Not be Conflated. In: *The Ecological Modernization Reader*. Environmental reform in theory and practise. Routledge.

Matten, D., Moon, J. (2008) "Implicit" and "Explicit" CSR: A conceptual framework for a comparative understanding of corporate social responsibility. *Academy of Management Review*, Vol. 33, No. 2, pp. 404-424.

Moon, J. (2007). *The contribution of corporate social responsibility to sustainable development*. *Sustainable Development*, 15: 296-306.

Røvik (2007). *Trender og translasjoner*. Oslo: Universitetsforlaget

Thagaard (2010). *Systematikk og innlevelse – En innføring i kvalitativ metode*. Bergen: Fagbokforlaget

World Commission on Environment and Development (1987). *Our Common Future*. New York: Oxford University Press

Blowfield, M. & Murray, A. (2011). *Corporate Social Responsibility*. Oxford University Press: New York

Standard Norge. (2010). *Norsk Standard NS-ISO - 26000:2010 Veiledning om samfunnsansvar – guidance on social responsibility*. Lysaker: Standard Online AS

Nettsider

ASC. (2015). *Certified farms*. Hentet 10. september 2015, fra <http://www.asc-aqua.org/index.cfm?act=tekst.item&iid=4&iids=204&lng=1>

Aquaculture Stewardship Council. (2012). *ASC Salmon Standard*. Hentet ut 10. september 2015, fra http://www.asc-aqua.org/upload/ASC%20Salmon%20Standard_v1.0.pdf

Cermaq Norway AS. (2015). *Bærekraftsrapport 2014*. Hentet ut 20. September 2015, fra <http://rapport2014.cermaq.com/nedlastninger>

Cermaq. (udatert). *Cermaq Norway AS*. Hentet ut 04.oktober 2015, fra <http://www.cermaq.com/wps/wcm/connect/msno-content-no/mainstream-norway/about-us/>

Dyrevernalliansen. (2014). *Fakta om fiskeoppdrett og oppdrettsfisk*. Hentet ut 05. Januar 2016, fra https://www.dyrevern.no/andre_dyr/fisk/fakta_om_fiskeoppdrett

Elkington, J. (2004). *The triple bottom line: Does it all add up*. Hentet 07.desember 2015, fra <http://kmhassociates.ca/resources/1/Triple%20Bottom%20Line%20a%20history%201961-2001.pdf>

Enova. (udatert). *Havets gull får strøm fra land*. Hentet 21.november 2015, fra <http://www.enova.no/finansiering/naring/aktuelt/havets-gull-far-strom-fra-land/250/2050/>

FN. (2015). *Hva er bærekraftig utvikling?* Hentet 18.desember 2015, fra <http://www.fn.no/Tema/Baerekraftig-utvikling/Hva-er-baerekraftig-utvikling>

FN. (udatert). *Liv under vann*. Hentet 18.desember 2015, fra <http://www.fn.no/Tema/FNs-baerekraftsmaal/Liv-under-vann>

Global Salmon Initiative. (2014). *2014 Progress Report – Building the Foundation for a Sustainable Future*. Hentet ut 21. november 2015, fra http://www.globalsalmoninitiative.org/wp-content/uploads/2014/10/GSI%20PROGRESS%20REPORT_MEDIA.pdf

Global Salmon Initiative. (udatert). *Mission*. Hentet ut 20. november 2015, fra <http://globalsalmoninitiative.org/about-us/>

ISO. (udatert). *About ISO*. Hentet ut 20. september 2015, fra <http://www.iso.org/iso/home/about.htm>

Lerøy Seafood Group ASA. (2015). *Miljørappport 2014*. Hentet 20. september 2015, fra <https://www.leroyseafood.com/globalassets/miljorappport-2014-norsk.pdf>

Lovdata. (2005). *Lov om akvakultur*. Hentet ut 25.august 2015, fra <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2005-06-17-79>

Lovdata. (2009). *Lov om dyrevelferd*. Hentet ut 25.august 2015, fra <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2009-06-19-97>

Lovdata. (2008). *Forskrift om drift av akvakulturanlegg*. Hentet ut 25. august 2015, fra <https://lovdata.no/dokument/SF/forskrift/2008-06-17-822>

Lovdata. (2006). *Forskrift om slakterier og tilvirkningsanlegg for akvakulturdyr*. Hentet 25.august 2015, fra <https://lovdata.no/dokument/SF/forskrift/2006-10-30-1250>

Mattilsynet. (2012). *Vaksiner til fisk*. Hentet 25. august 2015, fra http://www.mattilsynet.no/fisk_og_akvakultur/fiskehelse/vaksiner_til_fisk/

Mattilsynet. (2013). *Fakta om akvakulturforskriften*. Hentet 25. august 2015, fra http://www.mattilsynet.no/fisk_og_akvakultur/akvakultur/drift_av_akvakulturanlegg/fakta_om_akvakulturdriftsforskriften.5496

Mattilsynet. (2013). *Fôr*. Hentet ut 21. november 2015, fra http://www.mattilsynet.no/fisk_og_akvakultur/akvakultur/for/

Miljødirektoratet. (2011). *Rømt oppdrettsfisk*. Hentet ut 21. november 2015, fra <http://www.miljodirektoratet.no/no/Tema/Arter-og-naturtyper/Villaksportalen/Pavirkninger/Romt-oppdrettsfisk/>

Norway Royal Salmon ASA. (2015). *Årsrapport 2014*. Hentet ut 20. september 2015, fra http://norwayroyalsalmon.com/files/9/NRS_Aarsrapport_2014.pdf

Norway Royal Salmon. (udatert). *Fra smolt til Sushi*. Hentet ut 10. oktober 2015, fra <http://norwayroyalsalmon.com/no/Fra-smolt-til-sushi>

Nærings- og fiskeridepartementet. (2015). *Meld. St. 16: Forutsigbar og miljømessig bærekraftig vekst i norsk lakse- og ørretoppdrett*. Hentet ut 25. september 2015, fra <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/meld.-st.-16-2014-2015/id2401865/>

Regjeringen. (udatert). *Fiskeridirektoratet*. Hentet 27. august 2015, fra <https://www.regjeringen.no/no/dep/nfd/organisation/etater-og-virksomheter-under-narings--og-fiskeridepartementet/Subordinate-agencies-and-institutions/fiskeridirektoratet/id1507/>

Regjeringen. (2014). *Regjeringen vil sikre vekst og konkurransekraft i havbruk*. Hentet 16. desember 2015, fra <https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/Regjeringen-vil-sikre-vekst-og-konkurransekraft-i-havbruk/id754258/>

SSB. (2015). *Fortsatt vekst i oppdrettsnæringen*. Hentet 12.august 2015, fra <https://www.ssb.no/jord-skog-jakt-og-fiskeri/statistikker/fiskeoppdrett>

Savitz. (2012). *How Today's Best-Run Companies Are Achieving Economic, Social, and Environmental Success – and How You Can Too*. Hentet 10.desember 2015, fra https://books.google.no/books?hl=no&lr=&id=pYyqRxTeMe4C&oi=fnd&pg=PR5&dq=triple+bottom+line&ots=90ReEKUILO&sig=TATfeoQ8S9O1A9qPFSUpnu-NOgY&redir_esc=y#v=onepage&q=triple%20bottom%20line&f=false

Veterinærinstituttet. (udatert). *Fisk*. Hentet 25.august 2015, fra <http://www.vetinst.no/Temasider/Fisk>

Veterinærinstituttet. (2015) *Lakselus*. Hentet 25.august 2015, fra <http://www.vetinst.no/Faktabank/Lakselus>